

Adoptivfamiljen i policydokument - skiftande ideal över tid

Av: Olivia Råberg

LUNDS UNIVERSITET

Socialhögskolan

Masteruppsats (SOAM 21)

HT- 2020

LUNDS
UNIVERSITET

Handledare: Elizabeth Martinell Barfoed

Förord

Jag vill börja med att tacka alla som hjälpt och stöttat mig under arbetets gång. Först, stort tack till min handledare Elizabeth Martinell Barfoed som genomgående visat stort engagemang och alltid varit tillgänglig för hjälp och bidragit med värdefulla kommentarer, synpunkter och tankar. Jag vill också tacka min kära sambo, Pontus Bengtsson som har låtit mig sitta och studera på hans företag och hjälpt mig skriva ut en hel del papper. Jag vill också tacka mina föräldrar Michael och Charlott Råberg som alltid funnits där och som varit ett bollplank. Tack för att ni hjälpte till att utmana mig själv och min egen förmåga. Tusen tack!

Lunds Universitet, Januari 2021

Abstract

Author: Olivia Råberg

Title: The adoptive family in policy documents – changing ideals over time [Translated title]

Supervisor: Elizabeth Martinell Barfoed

Assessor: Eva Palmblad

The purpose of this study was to examine the construction of the adoptive family. More specific, the aim was to explore, how the adoptive family are constructed in policy documents and what consequences are described for the adoptive family as a special family type. The theoretical framework for this study was based on a social constructionism approach together with Losekes theory of claims-making. The empirical material was based on 6 policy document focusing the adoptive family with an emphasis on parenting published by the Swedish parliament and the government during two periods of time: 1967-2001 and 2003-2018. The study shows that the construction of the adoptive family has changed between the two periods. In the first period, the adoptive family was constructed as a good deed, where orphans meet childless adults. International adoptions increased in connection with a reinforced interest to help other families who needs help. Greater requirements placed on the adoptive parents suitability and the meaning of age was an important factor which affects the construction of what is appropriate parenting. Naturalness and parable became something desirable in order to resemble a biological family. In the second period, international adoptions were reduced, among other things such as adoptions where constructed as a second choice and as a short-term solution. In the second period, adoption is no longer seen as a good deed or a long-term solution and a child perspective became increasingly important. Different family ideals have also changed and affected the family constellations. The norm of a family with two parents and the ideal of men as providers, where dominant forms in a family during the first period. During the second period, the nuclear family was challenged when homosexual couples also got the chance to adopt. Further, it still is a discussion whether no-married couples can be tried as adoptive parents or not.

Keywords: Social constructionism, international adoption, adoptive family, adoptive parents, child perspective

Innehåll

1. Inledning.....	6
1.1 Problemformulering	6
1.2 Syfte	8
1.3 Frågeställningar	8
1.4 Avgränsningar och begrepp	9
1.5 Kort om adoption	10
1.5.1 Internationell adoption.....	10
1.5.2 Adoption i Sverige.....	11
2. Kunskapsläge.....	12
2.1 Utveckling inom familjepolitiken	12
2.2 Nya perspektiv	14
2.3 Konstruktioner av adoptivfamiljen	15
2.3.1 Släktskap baserat på blod?.....	15
2.3.2 Konstruktioner av föräldraskap.....	17
2.4 Adoptionsstudier med policydokument	18
3. Teoretiska utgångspunkter.....	20
3.1 Ett socialkonstruktionistiskt perspektiv	20
3.1.1 Sociala problem som konstruktioner.....	22
4. Metod och tillvägagångssätt.....	24
4.1 Vad är en SOU och en proposition?	24
4.2 Val av metod	25
4.3 Det empiriska materialet	26
4.4 Urval	28
4.5 Bearbetning av materialet	29
4.6 Trovärdighet och min position i fältet	32
4.7 Forskningsetiska överväganden	34

5. Analys.....	34
5.1 Den goda gärningen	34
5.1.1 Ett andrahandsval.....	36
5.1.2 En stabil eller instabil familj?.....	38
5.1.3 Nya familjekonstellationer framträder.....	41
5.2 Den goda familjens utveckling	45
5.2.1 Svag acceptans i andra länder används som förklaring.....	46
5.3 Utvecklingen med ett barnperspektiv och individbaserade lösningar	48
5.3.1 Ett konfliktfyllt område med starka aktörsintressen.....	50
5.3.2 Ökad kunskap och acceptans.....	53
6. Slutdiskussion.....	56
7. Källförteckning.....	60

1. Inledning

1.1 Problemformulering

Adoption handlar om relationer mellan människor, som både skapas och bryts. Barn får nya föräldrar, föräldrar skiljs från sina barn och andra människor blir föräldrar till andras barn, oftast från ett annat land. Adoption är en form av familjebildning som kan ses som ett historiskt och samhällsligt fenomen och som kan förstås på olika sätt i olika samhällen och över tid. Adoption handlar också om politik där många olika aktörer från organisationer och myndigheter medverkar till att barn får nya föräldrar (Lindgren 2010:14-15).

Adoption i Sverige betraktades vid mitten av 1900-talet som en relativt oproblematiserad institution, som ”en familj som alla andra” (Lindgren 2010:15). En rad förändringar har skett inom politiken sedan internationella adoptioner började debatteras som politiskt kontroversiell. Internationell adoption har under senare tid stått i centrum för heta debatter och diskussioner utifrån barnets bästa, tvärkulturella problem, handel, relationer mellan Öst och Väst samt i medicinska och utvecklingsmässiga termer (Wallace 2003:690). En betydande förändring inom internationell adoption var Haagkonventionen som utvecklades 1993 i syfte att förhindra försäljning och bortförande av barn och för att främja barnets bästa (Rotabi & Bromfield 2012:130). I samband med Haagkonventionens införande började internationella adoptioner ses som den främsta lösningen jämfört med fosterhem och institutionell vård som tidigare var vanligt för att ta hand om överskottet av barn (Wallace 2003:694). Enligt Lindgren (2015:474) är internationell adoption ett globalt fenomen där föreställningar om lämpliga adoptivföräldrar och barnets bästa förhandlas fram. I enlighet med Haagkonventionen är det statens ansvar i mottagarlandet att göra bedömningar om föräldrar är lämpliga adoptivföräldrar och ursprungsstaten avgör om placeringen av ett barn i en viss familj är till barnets bästa (Lindgren 2010:16). Visionen om ett gott föräldraskap bygger på vissa idéer om vad barn behöver som förhandlas fram mellan olika parter föreställningar om föräldraskap och barndom i politik och praxis mellan olika länder (Lindgren 2015:475). Sverige är ett av de mottagarländer som tar emot störst antal internationella adoptioner (MFOF 2020). I Sverige har familjepolitiken spelat en central roll under 1900-talet, från att ha varit en fråga i politikens utkant, förflyttades familjen till politikens centrum (Lundqvist 2007:9). Adoption övergick från att ses som en privat överenskommelse till att organiseras inom ramen för politik (Lindgren 2006:19).

Föräldraskap kan ses som ett exempel på ett fenomen som konstrueras och att dessa konstruktioner är föränderliga. Hur familjen förstås och definieras politiskt får betydelse för familjen likväl för de personer som arbetar med fenomenet föräldraskap (Lundqvist 2007:11). Konstruktionen av fenomenet påverkar också vilka konsekvenser och lösningar som kan bli aktuella. Många agerande personer i samhället bidrar till att konstruera och definiera familjen. Staten är ett exempel på en inflytelserik aktör som genom politiken skapar, reproducerar eller förändrar antaganden om hur en familj bör vara eller hur eventuella problem kan lösas (ibid.). Detta synliggörs både i statliga utredningar, lagförslag och propositioner som fastställer hur ett fenomen ska förstås och lösas på bästa sätt (Lundqvist 2007:25). På så sätt är politiska dokument centrala för konstruktioner av sociala fenomen som exempelvis internationell adoption.

Idéer om föräldraskap och barn utvecklas socialt genom adoptionspolitik och praxis (Lindgren 2015:477). Människor kategoriseras genom sina attribut och beteenden och vid en bedömning av lämpligt adoptivföräldraskap, krävs en formulering av socialarbetaren som visar att föräldrarna har attribut eller beteenden som är likvärdig med kategorier för ett gott föräldraskap (Lindgren 2015:478). Socionomer har haft bedömningsrätten när presumtiva adoptivföräldrar intervjuats. På så sätt har det sociala arbetet och socialarbetare haft en betydelsefull roll i utvecklingen av adoptionsprocessen och vid bedömningen av lämpliga adoptivföräldrar. Från 2000-talets början och framåt idag har internationell adoption kommit att minska betydligt som ett resultat av preventivmedel, legalisering av abort och samhällets ökade acceptans av nya familjformer. I samband med medicinska lösningar och tillgång till att få barn på andra sätt har internationella adoptioner också minskat i mottagarländerna (Fronek Crawshaw 2015:740). Det har skett en förändring i talet och förståelsen av adoptivfamiljen där gruppen familj har omformats och förändrats. Det politiska intresset och den politiska uppmärksamheten har varit stor och har påverkat adoptivfamiljen och det sociala arbetet. En konstruktionistisk studie av adoption visar att adoption istället för att betraktas som ett socialt problem kan ses som en social institution med folklig och politisk förankring (Martinell Barfoed 2008:54). Adoptionsinstitutionen idag i Sverige betraktas snarare som en harmoni av överensstämmelse än som en konflikt. Trots en samstämmighet poängterar studien att det ändå finns diskursiva kamper om hur adoption bör och kan förstås som är intressant att undersöka (ibid.). Studien visar också att etablerade sätt att förstå adoption i medierna som antingen ett problem eller en lösning vid början av 2000-talet utmanas av en kritisk diskurs där adoption som fenomen ifrågasätts (Martinell Barfoed

2008:57). Men vad händer när förståelsen av adoptivfamiljen förändras och vad innebär det för hur vi ser på adoptivföräldrar? Forskare har påtalat att man inom forskningen sällan anlägger ett kritiskt granskande perspektiv på adoptivfamiljen i samhället. Familjen sätts inte in ett historiskt och samhällsligt sammanhang, utan betraktas som ett socialt fenomen knutet till enskilda familjer och adoptionsprocessen. Kopplingar görs sällan till politiska strävanden eller ideal och normer kring föräldraskap (Lindgren 2006:17). Det jag vill undersöka är vad en förändrad förståelse av adoption innebär för hur adoptivfamiljen med betoning på föräldraskap förstås och beskrivs. Vidare vill jag undersöka vilka ideal som framträder hos adoptivfamiljen under två tidsperioder. Detta studeras genom hur adoptivfamiljen beskrivs och "konstrueras" i olika politiska dokument. Här kan innehållet i statliga utredningar analyseras utifrån problemformuleringar, kategoriseringar och föreslagna lösningar. Ideal är något som förändras över tid och genom att ställa olika tider mot varandra kan likheter och skillnader urskiljas. Slutet av 1960-talet beskrivs som den period där internationella adoptioner fick ett genombrott i Sverige att adoption och adoptivfamiljen uppmärksammades allt mer i både offentlig politik som i vetenskaplig forskning. Det är också under denna period som kärnfamiljen och äktenskapsidealen ifrågasätts och utmanas av nya ideal och värderingar (Lundqvist 2007:222).

1.2 Syfte

Syftet med studien är att undersöka hur adoptivfamiljen konstrueras i policydokument under två tidsperioder, 1967-2001 och 2003-2018 samt vilka konsekvenser det får för hur denna familjebildning betraktas.

1.3 Frågeställningar

- Hur beskrivs adoptivfamiljen i de studerade dokumenten?
- Vilka ideal framträder för adoptivfamiljen?
- Vilka konsekvenser för adoptivfamiljen beskrivs i texterna?

1.4 Avgränsningar och begrepp

Adoption är ett mångfacetterat begrepp och mycket har forskats inom området utifrån olika perspektiv. Det finns tre former av adoption som kan studeras; nyfamiljsadoptioner, styvfamiljsadoptioner och släktfamiljsadoptioner (Lindgren 2006:34). Släktfamiljsadoptioner innebär att barnet adopteras av någon inom sin egen släkt och styvfamiljsadoptioner innebär att barnet adopteras av en biologisk förälder och/eller dennes maka/make.

Nyfamiljsadoptioner innebär att barnet i juridisk bemärkelse får en ny familj, som barnet ej har något biologiskt släktband till. Av adoptionerna som utfördes 1973-1975 var närmare 70 % av adoptionerna nyfamiljsadoptioner. Det kan förklaras med att internationella adoptioner ökade kraftigt under denna period, medan adoption av svenska barn minskade. Under denna period gällde nyfamiljsadoptioner endast två svenskfödda barn, vilket kan förklaras av att internationella adoptioner ersatte adoption av svenska barn (Lindgren 2006:36). I uppsatsen kommer jag enbart att studera nyfamiljsadoptioner eftersom jag är intresserad av att undersöka adoption som sker på en internationell nivå och inte adoptioner som sker endast i Sverige. Anledningen är också att det empiriska materialet i högre grad undersöker fenomenet utifrån ett internationellt perspektiv än från ett nationellt perspektiv. Med nyfamiljsadoption blir det intressant att studera vilka krav och förväntningar som blir avgörande för en ny familj som bildas på grund av att biologiska band bryts (ibid.).

Avgränsning har också gjorts utifrån två olika tidsperioder, första och andra perioden. Genom att ställa två tidsperioder mot varandra kan eventuella likheter och skillnader urskiljas.

Förståelsen för hur adoption utvecklats över tid kommer också att göras. Tidsperioden för första perioden avgränsar sig mellan 1967-2001. Valet av år 1967 handlar om att det var då internationella adoptioner fick sitt genombrott i Sverige. Fler än 50 000 barn tillkom till Sverige och allt fler politiker började engagera sig och arbeta med adoptionsfrågor (Lindgren 2010:9). 1970-80- talet är också en viktig period då det sker en kraftig ökning av internationella adoptioner. Tidsperioden för andra perioden avgränsar sig mellan 2003-2018. Valet av år 2003 valdes eftersom det då skedde stora förändringar jämfört med den tidigare perioden. Homosexuella par får möjlighet att provas som adoptivföräldrar och det läggs en större vikt att inta ett barnperspektiv och barnet betraktas som en egen central aktör (Wegar 2000: 368; Martinell Barfoed 2008:110-114). Under denna period minskas internationella adoptioner bland annat genom att det tillkom andra sätt för barnlösa par att skaffa barn

(Fronek Crawshaw 2015:740). Andra perioden sträcker sig fram till 2018 eftersom det efter denna tidsperiod inte har skrivits en omfattande utredning om adoption.

En annan avgränsning som har gjorts i uppsatsen handlar om adoptivfamiljen. Empirin utgår inte i första hand utifrån det adopterade barnets perspektiv utan studien fokuserar mer på föräldraskap. Jag är intresserad av att undersöka hur ideal för adoptivfamiljen har förändrats, hur bilden av adoptivfamiljen ur ett historisk perspektiv konstrueras och om det finns likheter samt skillnader mellan tidsperioderna. På grund av uppsatsens begränsade omfång valde jag att fokusera på ett perspektiv för att kunna få en större förståelse och inblick i adoptivfamiljen. Forskning har om internationell adoption till mesta del fokuserats på kvantitativa metoder som undersöker utveckling och anpassning hos barn som blivit adopterade (Hübinette & Tigervall 2008:222; Martinell Barfoed 2008:11). På senare år har forskningen inriktats mer åt att studera fenomenet med kvalitativa undersökningar där familjen blivit en central aktör att undersöka. Trots detta finns det fortfarande lite forskning om adoption utifrån socialpolitiska dokument, vilket denna studie har i syfte att undersöka.

1.5 Kort om adoption

1.5.1 Internationell adoption

Familjer får idag barn på olika sätt med hjälp av den tekniska utvecklingen som skapar nya möjligheter att hjälpa barnlösa par (Lindblad 2004:9). Adoption är en etablerad social institution. Det finns två olika typer av adoption, nationell adoption och internationell adoption. Jag kommer beskriva nationell adoption i avsnitt 2.2. Syftet med adoption är att ensamma barn ska få nya föräldrar. Uppkomsten av internationell adoption som en verksamhet i ett globalt system fick ett uppsving efter andra världskrigets slut för att ta hand om ensamma barn (Lindblad 2004:10). Dessförinnan hade nationell adoption varit den dominerande adoptionsformen. Idag adopteras ungefär 48 000 barn internationellt varje år i hela världen (MFOF 2020). Bland ursprungsländerna dominerar Grekland, Italien, Tyskland och Japan efter andra världskriget. Sydkorea blev störst under 1980-talet följt av Colombia och Indien. Under 1990-talet kom Kina och Ryssland att bli de två största ursprungsländerna (Lindblad 2004:12). I Sydkorea blev konsekvenserna av kriget att en adoptionsverksamhet började etableras. Den första grupp barn som adopterades var barn som hade föräldrar från olika ursprung så kallade "blandbarn" (Hübinette 2005:68). Hübinette är kritisk till internationell adoption som fenomen och studerar adoption utifrån ett postkolonialt

perspektiv, där han undersöker hur koreanska adoptanter relaterat till nationalism uttrycker sig om fenomenet. Han menar att risken finns att adoptionsverksamheten på grund av marknadsekonomiska aspekter förvandlas till barnhandel (Hübinette 2005:85). Hübinette argumenterar också för att adoption har blivit en normaliserad vardagspraktik som resulterar i att en utveckling av socialpolitiska strategier för att försöka ta hand om barnen och deras familjer i ursprungsländerna glöms bort (ibid.). Adoption kan alltså som Hübinette gjort kritiserats utifrån ett postkolonialt perspektiv. Han menar att fenomenet kan ses som en institution som bygger på en västerländsk tankefigur, där maktstrukturer fördunklar det faktum att barn ofrivilligt förflyttas från länder som påstås vara utvecklade till rika västländer (Hübinette 2005:104).

Bartholet (2007) argumenterar istället för att internationell adoption är till en fördel för samhället och diskuterar sina argument utifrån barnets perspektiv. Hon är till skillnad från Hübinette för internationella adoptioner och menar att miljoner spädbarn och småbarn växer upp på gator, barnhem eller har placerats på institutioner på grund av föräldrar som inte kan ta hand om barnen eller som har dött (Bartholet 2007:6). Bartholet (2007:18) menar som Hübinette att internationell adoption inte är utformad för att lösa problem med fattigdom eller orättvisa som ofta leder till att föräldrarna blir oförmögna att ta hand om sina barn. Ändå kan internationell adoption enligt Bartholet lösa problemen för en större grupp barn och vuxna istället för att driva samhällsproblemen bakåt. Bartholet (2007) betonar människors kraftfulla kärleksband över ras- och nationella gränser vid internationella adoptioner, som även kommer att påverka ett större politiskt sammanhang. På ett generellt plan kommer det därför att vara positivt för världen då den regelbundet plågas av konflikter mellan människor av olika nationella, etniska och religiösa bakgrunder (Bartholet 2007:20).

1.5.2 Adoption i Sverige

Nationell adoption innebär adoption som genomförs i samma land. Sverige fick sin första adoptionslag år 1917, vilket innebar att adoption blev en ny legitimerad form av familjebildning. Fram till år 1958 var svag adoption dominerande i Sverige, vilket betydde att arvsrätten mellan barnet och adoptivföräldrarna var begränsad och adoptionen kunde hävas. År 1958 infördes stark adoption som innebar att adoptivbarnen jämställdes med adoptivföräldrars biologiska barn när det gällde arvsrätten och alla juridiska band till adoptivbarnets biologiska föräldrar klipptes av. Från år 1917 genomfördes 90 000 adoptioner

fram till och med 1960-talet i Sverige. Mot slutet av 1960-talet minskade nationell adoption som ett resultat av bättre sociala villkor, möjligheten att få genomgå abort och bättre tillgång till preventivmedel (Lindblad 2004:11). Synen på ensamstående mödrar hade också blivit mer accepterad (Lindgren 2006:31). Internationell adoption blev i Sverige mest omfattande från mitten av 1970-talet och fram till 1980-talet. Under flera år genomfördes upp emot 2000 adoptioner per år vilket gör Sverige till ett av de största mottagarländerna av internationellt adopterade med över 44 000 adopterade individer (Lindgren 2004:12). Förutom att särskilda regler för adoption har fastslagits har diskussionerna i det politiska arbetet med adoptionsfrågor fortsatt. Diskussioner har förts i förhållande till idéer om vilka som är lämpliga och önskvärda adoptivföräldrar samt vilka barn som borde adopteras (Lindgren 2006:27).

2. Kunskapsläge

I det här avsnittet kommer en redovisning av adoptivfamiljen att presenteras utifrån studier av för ämnet relevant forskning. Avsnittet inleds med utveckling inom familjepolitiken, nya perspektiv, konstruktioner av adoptivfamiljen samt adoptionsstudier med policydokument. För att erhålla forskningsresultat gjordes en sökning i Google Scholar och Lubsearch och fliken peer reviewed markerades för att begränsa svaren till vetenskapligt granskade artiklar. De ord som användes vid sökningen var intercountry adoption, international adoption, the adoptive family, adoptive parents, stigmatize, exploitation, social constructions of motherhood, social constructions of fatherhood, ethics.

2.1 Utvecklingen inom familjepolitiken

Forskning och kunskapsproduktion inom adoptionsfältet är brett och studier av adoptivbarn och deras familjer har sedan tidigt 1900-tal gjorts för att ta reda på vilken betydelse arv och miljö spelar för barnets utveckling. När internationella adoptioner fick genomslag utvecklades frågor om adoption till ett politiskt intresse (Lindgren 2006:16). Forskningsfältet är idag omfattande såväl nationellt som internationellt.

Utifrån ett historiskt perspektiv kan tre generationer av adoptivföräldrar återfinnas i Sverige. Den första traditionalistiska generationen som adopterade under perioden 1950-1970-talet levde i ett samhälle med traditionella familjenormer där barnlöshet och adoption var något som inte diskuterades öppet (Lindgren 2010:12). Ensamstående mödrar uppmanades att

adoptera bort sina barn och adoptivföräldrarna skulle försöka agera som en vanlig familj. Samhällsförändringar under perioden 1970-1985 innebar en ny andra generation hos adoptivföräldrarna, den idealistiska. Kvinnans fria roll i samhället genom en öppnare hållning till sexualitet och abort ökade möjligheterna för kvinnor att leva som ensamstående mödrar. Adoption diskuterades mer öppet och viljan att hjälpa andra familjer gjorde adoptivföräldrarna mer idealistiska. Under slutet av 1980-talet kom forskning som uppmärksammade de utmaningar som adopterade och deras familjer kunde möta. Den tredje generationen, de realistiska adoptivföräldrarna, blev mindre idealistiska och visste vad en internationell adoption kunde innebära för adoptivbarnet och de biologiska föräldrarna (ibid.).

Synen på hur en familj ska vara har en avgörande roll för hur adoptivföräldraskap värderas i en given tid. Olika ideal för familjereformer har förespråkats i den praktiska politiken där ett heterosexuellt par anses vara den bästa familjen. En anledning till detta är att internationell adoption som social institution haft den biologiska kärnfamiljen som ideal (Martinell Barfoed 2008:19). I Sverige har försöken att utjämna ojämlika villkor inom men också bortom den heterosexuella kärnfamiljsmodellen, delvis införlivats i de politiska diskussionerna under flera decennier (Lundqvist 2007:29). I andra länder har fallet inte varit så, där har ojämlikheter inom familjen och mellan traditionella kärnfamiljer och framförallt ensamstående mödrar bevarats (ibid.). Ett exempel som inte synliggörs är normativa föreställningar om den heterosexuella tvåsamheten eftersom de mycket sällan ifrågasätts av politiker (Lundqvist 2007:30). Under 1967 skedde en förändring i familjepolitiken i Sverige. Enförsörjaridealet ifrågasattes och fram trädde en tanke om en familj som försörjdes av två parter (Lundqvist 2007:222). Vid 1970-talet förändrades familjenormerna ytterligare. Familjepolitiken anpassas till de ständiga förändringar som sker i familjers liv och samhällets utveckling i stort (Lundqvist 2007:236). Idag beskrivs den "traditionella" familjen som enhet vara mindre vanlig. Olika individer med olika behov grundade i klassbakgrund, kön, ålder och etnisk bakgrund framträder (Lundqvist 2007:249). Familjepolitiken har utvecklats från att betrakta familjen som en självstyrande enhet till att familjen och relationerna ses som reformobjekt och föränderliga (Lundqvist 2007:260).

Bäck-Wiklund och Bergsten (1997) har studerat familjebegrepp genom att analysera och synliggöra hur människor konstruerar föräldraskap och omsorg i och utanför familjen. Författarna menar att människor skapar olika förväntningar och föreställningar om vilka funktioner en familj och ett föräldraskap ska fylla. Med hjälp av ideal kan föreställningar om familjen som lever kvar i dagens samhälle avtäckas (Bäck-Wiklund & Bergsten 1997:157). Familjen har konstruerats på många olika sätt under olika sociala, kulturella och historiska sammanhang. Vad som kännetecknar en god familj idag förknippas ofta med den traditionella kärnfamiljen, trots att kärnfamiljen inte är lika förhärskande i dagens Sverige som tidigare (Bäck-Wiklund & Bergsten 1997:13-14). Familj och föräldraskap förändras både till innehåll och form. Familjen som enhet är inte lika dominerande, istället framträder den jämställda och självständiga individen, *jämställdshetsidealet* (ibid.). Jämställdshetsidealet handlar om att förena lönearbete och familj, där möjlighet till självstyrande ges till parterna i familjebildningen (Bäck-Wiklund & Bergsten 1997:38).

2.2 Nya perspektiv

På senare år har forskning om adoption vidgats och det har tillkommit fler strategier och lösningar för att göra adoptionsprocessen säkrare. Till exempel har barnets bästa ur ett strukturellt perspektiv satts allt mer i fokus.

Masson (2001) undersöker i sin studie processen av internationell adoption i länder där barn lever under missgynnande förhållande. Hon undersöker också hur internationella och nationella åtgärder kan kombineras för att säkerställa att processen tillämpas optimalt. Innan internationell adoption blev en statsunderstödd verksamhet ansågs adoption vara en privat transaktion mellan de biologiska föräldrarna och de som önskade att adoptera (Masson 2001:145). Sådana arrangemang bidrog inte till någon säkerhet för varken barnen eller adoptivföräldrarna. Införandet av adoptionslagar bidrog till att barnet fick ett juridiskt förhållande till adoptanterna som innebar att barnet inte kunde avvisas eller lämnas tillbaka. Trots införandet av lagar hände det inte sällan att arrangemangen gjordes direkt av modern eller genom förmedlarna. I takt med utvecklingen av professionell adoption och bildandet av licenserade adoptionsbyråer i många länder, fick staten kontroll på mellanhandlare (Masson 2001:146). Adoptionsbyråer har varit en stark aktör i utvecklandet av adoptionsprocessen. Fastän internationell adoption sägs vara i barnets tjänst, uppstår fortfarande frågetecken kring hur adoptionen gått till, exempelvis genom berättelser i medierna. Den kritik som framförs

sker i regel genom vuxna adopterade som bildar en kritisk adoptionsdiskurs, där det anses att adoption bör utsättas för kritisk granskning (Martinell Barfoed 2008:110-114). Hübinette en av de som är kritisk till internationell adoption och menar att fenomenet kan ses som en institution som bygger på ett västerländskt perspektiv, där makstrukturer osynliggör det faktum att barn ofrivilligt förflyttas från länder som påstås vara outvecklade till rika västerländer (Hübinette 2005:104). Han accepterar inte den västerländska tankefiguren och menar istället att risken finns att adoptionsverksamheten blir ett resultat av barnhandel på grund av marknadsekonomiska aspekter (Hübinette 2005:85).

Cheney (2014) har sammanfattat resultaten från år 2014 då forumet international Forum on Intercountry Adoption and Global Surrogacy ägde rum. Forumet samlade 80 av världens främsta forskare, aktivister och politiska beslutsfattare om internationell adoption för att överväga problematiska problem och lösningar. Ett av de förslag som diskuterades mest handlade om öppna adoptioner. Öppna adoptioner innebär att barn och adoptivföräldrar får information om barnets ursprung och sina biologiska föräldrar. Tidigare var det vanligt att stängda adoptioner ansågs gynna alla parter i den så kallade adoptionstriaden och att adoptivbarnen inte skulle prata om sitt ursprung. Idag visar studier att öppna adoptioner gynnar adopterade, adoptivföräldrar och de biologiska föräldrarna bäst (Cheney 2014:13). Större öppenhet sägs tillgodose adoptivbarnens identitetsbildning. Trots dessa studier förblir majoriteten av internationella adoptioner, stängda utan kunskap hos det enskilda adoptivbarnet och de biologiska föräldrarna.

2.3 Konstruktioner av adoptivfamiljen

Hur adoptivfamiljen konstrueras kan variera över tid och flera studier har visat förändringar i konstruktionen. På vilket sätt adoptivfamiljen har förstått har förändrats med tiden och med diskursiva skiften i samhället, vilket kommer att redogöras för i detta avsnitt.

2.3.1 Släktskap baserat på blod?

Miall (1996) har forskat om sociala konstruktioner av adoption och attityderna mellan adoptivföräldrar och biologiska föräldrar. Hon menar att många professionella aktörer anser att adoptivföräldrar är näst bäst efter biologiska föräldrar som familjeform. Miall menar vidare att ett forskningsområde som inte har fått tillräckligt med uppmärksamhet är det samhälle inom vilket adoptivföräldrar bildas. Adoption innebär ett släktskap i lag men har

trots detta haft svårt att jämföras med ett biologiskt släktskap (Miall 1996:310; Martinell Barfoed 2008:42). Släktskap har traditionellt sett baserats på blod eller biologiska relationer mellan individer. Adoption konstrueras som en underlägsen form av föräldraskap gentemot den biologiska familjen, där samhället ger budskapet om att adoptivföräldrar inte är riktiga föräldrar. Likaväl konstrueras adoptivbarnen som att inte tillhöra adoptivfamiljerna på samma sätt som biologiskt producerade barn som hör hemma i deras familjer. Adopterade barnen blir inte de verkliga barnen till sina adoptivföräldrar (ibid.). I Mialls studie (1996) undersöks med både en kvantitativ och en kvalitativ metod ifall människor i samhället har samma negativa attityder gentemot adoptivfamiljen som de professionella aktörerna har. Studiens resultat visade att adoptivfamiljen konstruerades som att de hade samma fördelar och utmaningar som den biologiska familjen. Erfarenheter av föräldraskap och familjemiljö ansågs vara de viktigaste faktorerna till ett lyckat föräldraskap oavsett biologiskt band eller inte (Miall 1996:315).

Elizabeth Martinell Barfoeds (2008) avhandling utgår från ett socialkonstruktionistiskt perspektiv där hon både genom att analysera dagspressens bilder av adoption och intervjuer med vuxna adopterades erfarenheter, försöker förstå och beskriva adoption som en lösning eller ett problem. Hon beskriver att adoptivföräldraskapet av samhället kan betraktas som något "sär-skilt", exempelvis genom att högre krav ställs på adoptivföräldrarna, vilket leder till att adoptivfamiljen distanseras från den biologiska familjen (Martinell Barfoed 2008:91). Adoptivfamiljen i Sverige har historiskt sett alltid haft den biologiska kärnfamiljen som förebild. Trots att olika familjetyper har beskrivits i pressen menar hon att adoptivfamiljen försöker imitera en biologisk familjeform. Adoptivfamiljer konstruerar med eller mot sin vilja relationen till sina adoptivbarn utifrån biologiska familjediskurser (Martinell Barfoed 2008:121).

Signell Howell (2001) diskuterar likt Martinell Barfoed om betydelsen av det biologiska släktskapet och att det står som förebild i samhället. Likt Miall (1999) menar hon också att blodsband är starkt förknippat med släktskap och att det får konsekvenser för adoption. För att adoption inte ska uppfattas som meningslöst behöver adoption, det nya förhållandet skapa en betydelse runt det biologiska släktskapet (Howell 2001:75-76). Det skapade förhållandet avgränsar samtidigt som det upprätthåller det naturliga förhållandet, det biologiska släktskapet. Samtidigt blir de naturliga förhållandet ifrågasatt när andra relationer kopierar dem. Likt Martinell Barfoed menar Howell att en familj utan barn inte blir en riktigt vanlig

familj (Howell 2001:76-77). Adoption kan därför kategoriseras som något som upprätthåller och bekräftar den biologiska grunden för förståelsen av ett föräldraskap (Howell 2001:96).

2.3.2 Konstruktioner av föräldraskap

Wegar (1997) utforskar konstruktioner av hur både biologiska mödrar och adoptivmödrar framställs i USA från 1940-talet fram till 1990-talet. Artikeln visar att både biologiska mödrar och adoptivmödrar konstrueras som avvikande genom adoptionspolitiken, för att de inte uppfyller de dominerande definitionerna av sann kvinnlighet och ett gott moderskap (Wegar 1997:77). Adoptionspolitiken anses ha formats av en partiskhet mot ogifta ensamstående mödrar som har brutit mot patriarkala dominerande ideal i familjen. Historiskt har adoptionspolicy ofta straffat kvinnor som har kategoriserats som olämpliga mödrar (ibid.). Wegar visar vidare att politiken speglar och förstärker ojämlikheter mellan kön, klass och ras i samhället (Wegar 1997:78). Likt Miall (1996) menar Wegar (1997) att samhället bidrar till nedvärderande attityder till infertilitet och adoption och att infertilitet ses som ett problem hos modern, inte hos fadern. Uppfattningen att en biologisk definition av moderskap som ideal, bidrar i sin tur till att adoptivmödrarna stigmatiseras. Vidare beskriver Wegar att avsaknaden av ett biologiskt band mellan adoptivmodern och adoptivbarnet gjort att adoptivmödrar konstrueras som ansvariga för eventuella problem som kan uppstå i adoptivfamiljen (Wegar 1997:82). De beskrivs också till skillnad från biologiska mödrar som "styva och känslomässigt kalla" (Wegar 1997:79).

Baumann (1999) presenterar i sin studie om adoptivfäder och biologiska fäder i USA att båda har ignorerats av de som bedriver forskning och de som arbetar med adoption. Hon menar att adoptionspersonalen fortsätter bevara myten om att adoption och adoptivföräldrarna främst handlar om moderskap (Baumann 1999:379). Faderskap har andra betydelser och roller i vår kultur (Baumann 1999:375). Genom våra nationers koloniala bakgrund betraktades fäder som sina barns lärare. I mitten av 1800-talet när landet blev industrialiserat var fäder familjens försörjare. Efter 1970-talet fram tills nu betraktas fäder att vara både vårdare av sina barn som att ta hand om familjens försörjning (Baumann 1999:376). Ideal om faderskap ses här förändras i takt med samhällets utveckling.

Något som både Wegar (2000) och Herman (2002) tar upp är matchningsidealet. Det betyder att sträva efter att föräldrar och barn ska vara lika. Att ha ett biologiskt band ansågs vara naturligt och enkelt medan adoption gällande "främlingar" ansågs vara problematiskt och behövde offentlig reglering och professionell tillsyn (Herman 2002:11). För att adoptivfamiljen skulle likna den biologiska familjen skulle barnet likna sina adoptivföräldrar. Naturlighet och äkthet var eftersträvansvärt för att adoptivfamiljen skulle bli mindre stigmatiserad (ibid.). Likhet blev ett krav för samhörighet och adoptivföräldrarna skulle likna den biologiska familjen. Trots att negativa attityder har riktats mot adoptivföräldrarna konstruerades de parallellt som en familj som var ett snäpp bättre och kunde därmed erbjuda barnet en uppväxt som de biologiska föräldrarna inte kunde. I och med detta ställs mer krav på adoptivföräldrarna (jfr. Lindgren 2006:129). Före 1960-talet var matchningsidealet den dominerande regeln för att uppnå "verkligt" föräldraskap och det krävdes att adoptivföräldrarna skulle gifta sig och uppföra sig som att de själva hade fått barn (Herman 2002:12). Under 1970-talet ändrades matchningsidealets betydelse från att barn och vuxna skulle matcha efter ytligt utseende till att handla om djup kärlek som skulle binda familjemedlemmarna över gränserna och främja skillnader. Det skulle gynna både nationerna och främja mångfalden bland medborgarna. I takt med att samhället utvecklas förändras idealen och attityderna till föräldraskap. Idag är det vanligt att många homosexuella par skapar nya typer av familjer som inte baseras på ett biologiskt band. Dessa grupper som har en mer flexibel familjeideologi, diskrimineras eller förnekas fortfarande möjligheten att få adoptera i många länder (Wegar 2000: 368).

2. 4 Adoptionsstudier med policydokument

Det finns en del avhandlingar som har studerat historien över den svenska adoptionspolitiken där familjen är i fokus. Historikern Cecilia Lindgren (2006) har gjort en omfattande studie där hon analyserar adoptionspolitiken från 1917 till 1975. Källmaterialet utgörs av statliga utredningar men också av lagar, handböcker för adoptionsutredare och protokoll från ärenden vid Stockholms rådhusrätt och tingsrätt. Genom att undersöka hur familjeideal har förändrats under 1920-, 1950 och 1970-talet, visar Lindgren att familjen är en föränderlig institution. Materialet analyseras utifrån barnets bästa som hon menar är ett svårdefinierat begrepp. Lindgren kom fram till att under 1920-talet var det det blivande adoptivföräldrarnas vilja och engagemang som avgjorde om de ansågs som lämpliga adoptivföräldrar. På 1950-talet

eftersträvades normalitet och på 1970-talet var sociala kontakter och familjens öppenhet viktigt.

Carolina Jonsson Malms (2011) avhandling om internationella adoptioner i Sverige undersöker vilka normer som skapas genom reproduktionspolitiska diskursen samt hur familjeliv och samhälle ska organiseras. Fokus i avhandlingen ligger inte endast på hur adoptivföräldrar konstrueras utan också hur det adopterade barnet konstrueras. Hon undersöker liksom denna studie policydokument i form av statliga utredningar, men under perioden 1953-2007. Jonsson Malm är intresserad av begrepp som ras, etnicitet och nationalitet och använder sig bland annat av ett postkolonialt perspektiv för att studera både samhälle och familjeliv.

Malinda Andersson (2010) har studerat internationell adoption och använder bland annat konstruktionistisk policyforskning. Hon utforskar vetandet om internationell adoption mellan 1997 till 2008 och analyserar hur internationell adoption, adopterade och adoptivfamiljer konstitueras som kunskapsobjekt. Anderssons empiriska material består inte enbart av policydokument utan också av skönlitteratur. Andersson är intresserad av hur begrepp som tillhörighet och skillnad konstrueras i förhållande till familj och nation i en svensk kontext. Hon belyser i första hand adoption utifrån ett nutidsperspektiv. I policydokument läggs oftast fokus på problem och problemlösningar och i utredningar används forskning och expertishänvisningar som bidrar till att upprätthålla en trovärdighet (Andersson 2010:30).

Lindgrens studie har en betydelse för min egen forskning både gällande tidsperioden av adoptionspolitiken och materialet. Det Lindgren ser som slutet av en process blir startpunkten för min forskning som undersöker två tidsperioder som sträcker sig fram till 2018. Till skillnad från Lindgren, Jonsson Malm och Andersson kommer min forskning också att undersöka vilka konsekvenser för adoptivfamiljen som beskrivs i texterna. Min studie studerar fenomenet fram till och med 2018 och avgränsar sig enbart till hur adoptivfamiljen framställs och vilka ideal som kan urskiljas. Källmaterialet består heller inte enbart av statliga utredningar utan också av propositioner. Genom att ställa två tidsperioder mot varandra kan förändringar och mönster träda fram.

3. Teoretiska utgångspunkter

3.1 Ett socialkonstruktionistiskt perspektiv

I och med att uppsatsens syfte handlar om att undersöka hur adoptivfamiljen framträder, är det lämpligt med en socialkonstruktionistisk ansats eftersom det teoretiska perspektivet analyserar hur sociala fenomen i samhället framställs. Socialkonstruktionismen blir lämplig för uppsatsen eftersom adoptivfamiljen är en social kategori som har konstruerats genom sociala processer (McNamee 2018:361)

Socialkonstruktionismen tar sin utgångspunkt i att vårt vardagliga tal som vi kallar verkligheten består av sociala konstruktioner. Ett övergripande antagande med socialkonstruktionismen är att uppfattningen att verkligheten konstrueras genom sociala relationer mellan människor. Vi kategoriserar oss själva och varandra på olika sätt, till exempel som man eller kvinna, homosexuell, eller som yrkespositioner, tex. polis eller socionom, vilket påverkar interaktionen mellan människor (Burr 2003:3 ff). Med Socialkonstruktionismen intas ett kritiskt förhållningssätt till hur verkligheten uppfattas. De kategorierna som knyts till människor och subjekt behöver inte nödvändigtvis vara på ett sätt. Genom att undersöka olika praktiker, de kategorier och begrepp som används påverkas av historia och kultur. Vi kan se förändringar redan för över 50 år sedan hur till exempel föräldrar skulle uppfostra sina barn. Konstruktionerna av vår omvärld skapar förutsättningar för hur vi kan handla och hur vi människor ska agera är sammankopplade med maktrelationer (Burr 2003:115). En annan viktig utgångspunkt för socialkonstruktionismen är att språket i hur vi talar och kommunicerar inte direkt framställer verkligheten. Språket ses inte som en spegling av den redan existerande världen utan språket hjälper oss att forma vår sociala verklighet (Burr 2003:47 ff). Det är därför viktigt att studera språket för att få förståelse om hur vi benämner och pratar om olika saker. McNamee (2018, 362) menar att det krävs kontakt och en gemensam uppbyggnad av vår verklighet eftersom socialkonstruktionismen inriktar sig på relationella processer.

Gubrium och Holstein (1990:7) menar också likt Burr att språket är en central del i förståelsen av hur vi framställer den värld vi är en del av. Uppfattningen av världen är uppbyggd av språket och av den mening som tillskrivs exempelvis, politik, familjer, attityder och känslor. I Hackings "The social construction of what?" (Hacking 2000: 40 ff) anläggs ett

kritiskt perspektiv på perspektivet, där argumenten går på att socialkonstruktionismen förlorar sig i konstruktionistiska resonemang. Det är därför viktigt att påpeka att människors verklighet, fattigdom, arbetslöshet, hemlöshet, givetvis existerar. Socialkonstruktionismen bidrar till att belysa dessa kategoriseringsprocesser och vilka konsekvenser de kan ge. Att sätta verkligheten i parentes är ett sätt att förhålla sig analytiskt för att få syn på exempelvis adoptionsdiskurser (jfr. Martinell Barfoed 2008:52-53). Olika fenomen konstrueras genom beskrivningar, "prat" och objektiveras därigenom.

I möten med andra människor pratar vi om oss själva och med varandra, vilket leder till att objekt skapas, konstrueras och blir till erfarenhet. Gubrium och Holstein menar att när vi talar om karaktärer, strukturer och funktioner av en viss grupp som exempelvis en familj, antyder vi hur vi ser på familjebegreppet, antingen som fast och uppenbart, materiellt eller ett immateriellt objekt (ibid.). Hacking (2000) hävdar likt Gubrium och Holstein att det finns ontologiskt subjektiva ting och kunskapsteoretiska objekt. Ontologiskt subjektiva objekt hade inte funnits utan människans regler, men kunskapsteoretiska objekt existerar oavsett människans innebörd (Hacking 2000:48). Han menar att det är idén av en slags människa som blir konstruerad på grund av händelser i samhället och lagstiftning (Hacking 2000:97). Att prata om en specifik familj handlar om att beskriva familjens organisering, på ett bestämt sätt. Familj kan utifrån perspektivet ses som ett socialt konstruerat objekt, en produkt av bestämda handlingar och interaktioner (Gubrium & Holstein 1990:13). I denna studie analyseras policydokument för att få syn på hur adoptivfamiljen framträder, vilket dessutom ger en bild av hur adoptivfamiljen konstrueras vid olika tidpunkter.

Även Berger och Luckmann (2003:74) studerar sociala konstruktioner och hur individen uppfattar och formar sin sociala verklighet på den sociala interaktionsnivån. Det är inte bara individer utan också normer, sociala problem och samhällsstrukturer som konstrueras genom den sociala interaktionen. Berger och Luckmann (2003) menar att sociala världen konstruerar en institutionell ordning där det sker en form av *internalisering*. Genom att olika aktörer i en institution, typifierar och kategoriserar olika givna roller, fenomen och handlingsmönster, återskapas dessa och det sker en internalisering i hur vi förstår omvärlden. Den subjektiva verkligheten delas av en institution som tillsammans bygger upp historier av verkligheten som blir naturliga och givna för individerna (Berger & Luckmann 2003:99-100). När alla

delar samma verklighet blir uppfattningar om normer och värderingar lika, stabila och inte ifrågasatta.

När detta sker framstår institutioner och kategorier som oföränderliga fastän det finns en möjlighet till förändring (ibid.). I institutionerna representeras olika krav och *roller* som till exempel lagstiftningen som legitimerar institutionen. Roller kan som institutioner bestämma vissa egenskaper som gör att individerna måste handla utifrån sin egna roll på ett bestämt sätt (Berger & Luckmann 2003:109). Det innebär att individens egna subjektiva tolkning av sin roll kommer att minska. Att homosexuella ännu inte har rätt att adoptera i vissa länder är ett exempel på hur föreställningar internaliseras och sätter gränser för hur en familj kan se ut.

3.1.1 Sociala problem som konstruktioner

Både tiden och den kulturella kontexten individen lever i influerar hur sociala problem konstrueras. Loseke (2003) använde sig av *claims-making*, vilket innebär att sociala problem definieras utifrån att någon eller några gör anspråk på att något ska betraktas som ett socialt problem. Claims-makers kan vara sociala aktivister som ger uttryck för sociala problem, forskare med särskilda anspråksformuleringar som ger hög trovärdighet hos allmänheten samt medier som anvisar hur ett problem kan förstås (Loseke 2003:43-45). Anspråken kan både vara visuella, verbala eller faktiska handlingar som har som mål att övertyga en publik om att något behöver förändras. Inom politiken kan exempelvis statliga utredningar anvisa hur ett fenomen bör förstås och hur det kan förändras.

Det är inte bara sociala problem som konstrueras utan också aktörer kan påverkas av en särskild problemförståelse. Det hänger ihop med vad och vilka vi väljer att betrakta som behöver hjälp och hur vi ser på dem.. Losekes begrepp *ett värdigt offer* innebär att en individ eller en grupp konstrueras för att förtjäna särskild uppmärksamhet (Loseke 2003:77 ff). Ett värdigt offer menar hon kan framställas på olika sätt, som lidande, som oskyldig eller som vilken person som helst. Loseke tar upp familjen som begrepp och menar att familjens betydelse och de familjevärden som konstrueras är värda att uppmärksammas inom exempelvis politiken (Loseke 2003:65). Genom narrativ från människor som påverkas av ett visst problem kan offer också konstrueras. Loseke menar att offer som kategoriseras som avvikande i mindre utsträckning får sympatier än offer som kommer från privilegierade grupper. Kategoriseringen av ett offer kopplas ihop med konstruktionen av orsaken,

exempelvis enskilda aktörer, grupper eller strukturer som är verkan till problem. Hon menar också att det är mer gynnsamt att prata om de som är utsatta för ett problem, till exempel homosexuella par, eftersom det lättare väcker intresse runt ett problem (ibid.). Hacking (2000) menar också likt Loseke att kategorier som betraktas som avvikande oftast är de oönskade och att dessa kategorier hjälper människor som har problem med att tydliggöra vad man bör och inte bör göra samt vilken kategori individen bör och inte bör tillhöra (Hacking 2000:174).

Martinell Barfoed (2008:54) argumenterar för att adoption snarare än att betraktas som ett socialt problem kan ses som en social institution med ett brett engagemang med folklig och politisk förankring. Varför forskning om konstruktioner av sociala problem ändå är givande är för att i det empiriska materialet trots en samstämmighet, finns diskursiva kamper om hur adoption bör och kan förstås. Martinell Barfoed menar också att etablerade diskurser utmanas av en kritisk adoptionsdiskurs, där internationell adoption utmanas. Även idag ser vi demonstrationer av vuxna internationellt adopterade som hävdar att de är stulna och som kräver samhällets upprättelse (ibid.). Då forskningen visar att adoption både framställs som ett problem och en lösning menar jag att Losekes syn på sociala problem är relevant att utgå från i uppsatsen.

Fördelen med en socialkonstruktionistisk utgångspunkt är att den kan visa att vissa områden eller kategorier som anses vara stabila och omöjliga att förändra, kan problematiseras och visa sig vara undersökningsbara. Loseke (2003:54) visar att claims-makers försöker övertyga publiken om att vissa sociala problem är viktigare än andra, vilket får konsekvenser för att andra problem inte uppmärksammas och anses vara lika trovärdiga. Till ansatsens försvar menar socialkonstruktionismen att vi inte ska betrakta vissa uppfattningar som mer objektivt sanna än andra. Socialkonstruktionismen har fått kritik för att komma med ytliga påståenden om att exempelvis den verklighet som vi uppfattar, alltid är socialt konstruerad (Jönson 2010:18; Hacking 1999:40). Att förstå världen och olika fenomen kan givetvis göras utifrån olika perspektiv. Då jag använder policydokument med dess fokus på språk menar jag att den socialkonstruktionistiska ansatsen är rimlig.

4. Metod och tillvägagångssätt

I det här avsnittet presenteras metoden och en beskrivning av tillvägagångssättet. Avsnittet inleds med definitioner om statens offentliga utredningar och propositioner, för att sedan fortsätta med val av metod, empiriskt material, urval, bearbetning av material, studiens trovärdighet, min position i fältet samt etiska överväganden.

4.1 Vad är en SOU och en proposition?

Empirin består av statliga offentliga utredningar och propositioner som diskuterar fenomenet adoption. Statens offentliga utredningar har i uppdrag att skriva utredningar som belyser problem utifrån olika perspektiv för att ta fram lösningar och förslag till regeringen (Riksdagen 2020). Författarna i utredningen väljs av det styrande partiet i landet för att ta fram lagförslag, vilket innebär att texten kan antas bli vinklad eller påverkas eftersom den har i syfte att föra fram partiets åsikter (Regeringskansliet 2015). En proposition är ett förslag från regeringen till riksdagen om till exempel en ny lagstiftning som har tagits fram efter en statlig offentlig utredning. Vissa propositioner tar upp nya lagförslag medan andra kan innehålla större eller mindre förändringar av redan gällande lagar eller förslag till andra lösningar (Riksdagen 2020). Bergström och Boréus (2003:407) poängterar vikten av att inte bara studera statliga utredningar eftersom stora motstridigheter finns i dessa. Att också använda propositioner är avgörande för att förstå de idéer och föreställningar som kommer att ligga till grund för lagstiftningen, vilket i sin tur hjälper uppsatsen att fånga upp de konsekvenser och handlingsalternativ som kan urskilja i utredningarna. Trots att utredningarna gör anspråk på att vara objektiva är dessa utredningar inte neutrala eftersom kommittéerna väljs ut och ett urval görs av vilka frågor och ämnen som ska diskuteras. Utredningstexterna anger inte endast vad vi får och inte får göra, utan också hur vi som individer bör leva i ett samhälle, vilket kommer att beröra alla medborgare i ett samhälle (Simmonds 2000:27). Erlandsson (2014) menar att policydokument inte bara reflekterar skillnader mellan betydelsefulla grupper utan bidrar även till att konstruera dem. Grupper är därmed inget som är, utan något som görs (Erlandsson 2014:271). Hon menar också likt Bergström och Boréus att dokumenten utgör riktlinjer för vilka områden som ska prioriteras och kan både innehålla ändringar och beslut inom vissa områden. Erlandsson (2014:272) hävdar att något som är gemensamt för alla policydokument är att utredningarna är resultat av en rad förhandlingar.

4.2 Val av metod

Uppsatsens syfte och frågeställningar har analyserats med hjälp av en kvalitativ dokumentanalys. Syftet med studien är att undersöka hur adoptivfamiljen konstrueras i statliga offentliga utredningar. Valet landade på en kvalitativ metod eftersom det inte fanns något intresse av att mäta, se kausalitet eller göra generaliseringar (Bryman 2011:151). Studiens teori har valts utifrån syfte och frågeställningar som bygger på en socialkonstruktionistisk grund. Mitt forskningsintresse har varit att undersöka konstruktioner av adoptivfamiljen i allmänhet och hur adoptivföräldrar konstrueras i synnerhet och därmed framstår politiska dokument som relevanta. Genom att studera statliga utredningar och propositioner kan analyser göras gällande statsmaktens syn och de föreställningar som finns i samhället om olika fenomen (Bergström & Boréus 2003:388-389). Att analysera dokument har också gjort att en socialkonstruktionistisk ansats har valts. Språket har en viktig roll i hur vi definierar vår omvärld och hur sociala relationer skapas och förändras. Vår syn på världen konstitueras genom språket och gör att det påverkar synen på vilka vi själva är (Bergström & Boréus 2003:379). Politik definieras som en kamp mellan olika grupper om olika värden, vilket uttrycks i språket (Bergström & Boréus 2003:391). Politiska dokument bör alltså inte ses som direkta representationer av verkligheten utan det är med hjälp av språket som den skapar verkligheten (Bergström & Boréus 2003:379). Utifrån mina teoretiska utgångspunkter ser jag alltså inte empirin som avspeglingar av verkligheten.

En dokumentstudie kan analyseras utifrån flera olika tillvägagångssätt (May 2011:234). Utgångspunkten för uppsatsen har varit att hämta inspiration från Jönsons (2010) perspektivanalys, som beskrivs som en helhet av resonemang om problemets orsaker, omfattning och lösningar samt vilka metaforer, typexempel och slagord olika aktörer använder (Jönson 2010:25). Analysen hjälper till att visa hur sociala problem konstrueras i olika kontexter. Uppsatsen har utgått från perspektivanalysen när empirin har analyserats men den har inte använts fullt ut. Kategorier som har legat i fokus är karaktärer, konsekvenser, aktörer och roller, lösningar och illustrationer. Det kritiskt-analytiska perspektivet kan likna perspektivanalysen eftersom det också undersöker hur dokument representerar de händelser som beskrivs och utesluter andra möjliga tolkningar genom en särskild tolkning av verkligheten (May 2011:250). Här undersöks hur en text försöker ta makten över den sociala världen med hjälp av olika diskursiva praktiker och diskursordningar.

Dokument kan vara intressant lika mycket på grund av vad de utelämnar som på grund av vad de innehåller. De ger inte bara en spegelbild, utan konstruerar också den sociala verkligheten (May 2011:235). Dokument utgör också en viktig datakälla i syfte att förstå händelser och processer i sociala relationer (May 2011:245). En kritik som har riktats mot dokumentstudier är just att dokumenten inte alltid är en neutral avspegling. Dokument i medier men även policydokument kan uppfattas som “övertalningsförsök” och blir därför med en konstruktionistisk ansats särskilt intressanta att analysera. Vilka grupper kommer till tals, vem ges auktoritet och företräde. Något som är viktigt oavsett metod, är att forskaren reflekterar och är tydlig med sina metoder och utgångspunkter för att studien ska uppnå god kvalitet (ibid.). Att uppsatsen till en början har tagit hjälp av Jönsons (2010) perspektivanalys har fyllt två funktioner. Den har både underlättat vid analysarbetet men ger också en bild av hur analysen har genomförts.

4.3 Det empiriska materialet

Uppsatsens empiriska material utgår från två perioder, 1967-2001 och 2003-2018. De texter som har analyserats består främst av statliga utredningar men också propositioner, vilket presenteras i tabell 1.

Tabell 1. Dokument som utgör uppsatsens empiri

Den första perioden, 1967-2001	Den andra perioden, 2003-2018
<ul style="list-style-type: none"> •SOU 1967:57 Adoption av utländska barn • SOU 1994:137 Internationella adoptionsfrågor, 1993 års Haagkonvention m.m •Proposition 2001/02:123 Partnerskap och adoption 	<ul style="list-style-type: none"> •SOU 2003:49 Adoption till vilket pris? •SOU 2009:61 Modernare adoptionsregler, betänkande av 2008 års adoptionsutredning •Proposition 2017/18:121 Modernare adoptionsregler

Slutet av 1960-talet framstår som en viktig period vid inläsningen av materialet, då närmare 50 000 barn kom till Sverige efter den internationella adoptionens genomslag (Lindgren 2010:9). Verksamheten blev omfattande och många engagerade sig och arbetade med adoptionsfrågor. Politiker, tjänstemän i offentlig förvaltning, personer inom adoptionsorganisationerna, adoptivföräldrar och adopterade är exempel på viktiga aktörer. Det är också under denna period år 1997 som Sverige anslöt sig till Haagkonventionen i syfte att stärka skyddet för barn och adoptivfamiljer (Lindgren 2010:80). Flera forskare menar också att perioden är viktig eftersom det sker en kraftig ökning av internationella adoptioner mellan 1970-80-talet. Samhällets uppgift var att kontrollera adoptionsprocessen eftersom det ansågs att föräldrar hamnade i en krävande, riskfylld och svår affärssuppörelse. Samhället kom att styra adoptionsverksamheten och processen av vem som bedömdes som lämplig som adoptivförälder utifrån lagar och policy som utvecklades allt mer (Simmonds 2000:27). I början av andra perioden 2003, sker stora förändringar jämfört med i första perioden. Homosexuella par får möjlighet att adoptera, vilket tidigare inte har varit en möjlighet utan har endast diskuterats. Det läggs också större vikt att inta ett barnperspektiv där barnet blir en egen aktör. Under denna period minskas också internationella adoptioner bland annat genom att det tillkom andra sätt att skaffa barn (Fronek Crawshaw 2015:740). Andra perioden

sträcker sig fram till och med 2018 eftersom det efter denna tid inte har skrivits någon omfattande utredning om adoption. Genom att undersöka likheter och skillnader mellan den första och den andra perioden, 2003-2018, kommer förståelsen för hur adoption utvecklats över tid att göras.

4.4 Urval

Politiska offentliga dokument har varit empirin för uppsatsen. Genom att studera statliga dokument är det möjligt att analysera den statsmakten och offentlighetens syn på hur staten ska förhålla sig till omsorgsverksamheter som organiseras på detaljnivå. Genom att inkludera propositioner blir det möjligt att förstå vilka idéer och förslag som ligger till grund för olika beslut (jfr. Erlandsson 2014:272). Motioner som också är en variant av ett policydokument har valts bort på grund av de synliggör synpunkter som kommer från enskilda aktörer, vilket inte står i fokus för uppsatsen (Regeringskansliet 2015). Istället handlar intresset om den övergripande politiska utformningen. Urvalet innebär en begränsning eftersom jag inte kommer att fånga de spänningar som funnits i den politiska diskursen gällande konstruktionen av adoptivföräldrarna som kan fångas genom motioner, debattartiklar, nyhetsartiklar eller olika adoptionsforum (jfr. Martinell Barfoed 2008: 92-93). Det hade emellertid gått utanför uppsatsens syfte att ha ett bredare empiriskt material. Från start var tanken att uppsatsen enbart skulle fokusera på en tidsperiod men eftersom intresset handlade om att hitta likheter och skillnader valdes två olika tidsperioder.

För att hitta relevanta texter att analysera användes Riksdagens hemsida som en relevant kunskapsbas, där statliga utredningar och propositioner finns tillgängliga. Flera sökord användes för att finna relevant material och därefter gick dokumenten igenom för att hitta innehåll som berör uppsatsens område. Dokument valdes sedan ut med internationell adoption och adoptivföräldrar som intresseområde. I de dokument som valdes ut hittades också andra relevanta dokument som kunde användas som material. Utmaningen med kvalitativa dokument är att skapa mening ur en massiv mängd data genom att skilja mellan det som är betydelsefullt och det som är ytligt (Fejes och Thornberg 2015:35). I urvalet har en strävan efter att uppnå lika stor jämvikt och omfattning av dokumenten under de båda perioderna varit viktigt, men visat sig vara svårt eftersom dokumenten som har producerats skiljer sig åt. En lika omfattande utredning som SOU (2003:49) har exempelvis inte gjorts under första perioden. Genom att lägga till propositioner blev fördelningen bättre och lika

många utredningar användes som analysunderlag under första som andra perioden, totalt sex stycken.

4.5 Bearbetning av materialet

Det empiriska materialet har analyserats med utgångspunkt i uppsatsens syfte och frågeställningar. I början av läsningen av det empiriska materialet tog jag stöd av Jönson (2010) analyschema för att få hjälp att ställa frågor till texten för att hitta analytiska ingångar. I tabellen nedan presenteras analyschemat, där de delar jag har använt som inspiration är grå markerade och de vita har reviderats eftersom de inte har varit aktuella utifrån mitt material.

Tabell 2. Jönsons (2010:26) analyschema,

Problemkomponent	Frågor
Karaktär	Vad för slags problem är det? Var är det lokaliserat? Har problemet en "kärna", någon bärande idé?
Orsaker	Vilka orsaker anges? En eller flera sammanhängande orsaker?
Konsekvenser och omfattning	Vilka slags skador och olägenheter beskrivs? Anses problemet vara litet och avgränsat eller stort
Historia och utveckling	Hur beskrivs uppkomst, upptäckt, utveckling och framtid?
Lösningar	Vilka förslag till lösningar ges och vem anses vara lämplig och/eller ansvarig att lösa problemet?
Aktörer (drama och roller)	Vilka är problemet huvudsakliga aktörer? Förekommer (dramatiserande) utpekande av offer/stackare, skurkar, räddare publik?
Illustrationer och exempel	Vilka metaforer, bärande begrepp, typfallsberättelser, slagord och ikoner används när problemet beskrivs? Hur personifieras problemet?

Frågor som har varit till stor hjälp i början var; vilka är grunderna för hur fenomenet och de eventuella problem som beskrivs? Hur beskrivs adoptivfamiljen? Vilka förslag till lösningar och insatser beskrivs? Vilka metaforer, dikotomier, motsägelser, likheter och skillnader

finns? Utöver de frågor som användes i analys-schemat har fokus också legat på hur manligt och kvinnligt beskrivs i dokumenten. Bland annat utifrån vilka olika ideal som framträder hos adoptivfamiljen. Vid inläsningen av dokumenten blev dessa frågor ett ramverk att förhålla sig till på grund av det omfattande materialet. Genom analys-schemat och frågeställningarna gavs en struktur i början av analysarbetet. May (2011:74) beskriver just struktur som viktigt i analysarbetet. Det kan också vara av betydelse för hur språket används, exempelvis hur och ofta vissa ord benämns av författaren. Vid bearbetning av det empiriska materialet är det viktigt att inte bli för styrd av en metod. I arbetet med en socialkonstruktionistisk ansats behöver författaren vara öppen för nya infallsvinklar, motsägelser, spänningar, och kunna "zooma in" och ut på det empiriska materialet. Rennstam och Wästerfors (2015:28) menar att kvalitativ forskning inte enbart kan reduceras till att följa en väg, utan använder sig av olika intressanta spår.

Vid bearbetning av empirin har också Alvessons metod använts som framhåller vikten av tolkning och kreativitet men också att inta en kritisk blick över materialet (Rennstam och Wästerfors 2015:38). Han betraktar analyser som konstruerade av analytikern snarare än att de är objektivt sanna. Vid bearbetningen av empirin har inte en metod endast använts eftersom det enligt Rennstam och Wästerfors kan hämma den "poängrika" forskningen och leder till att jag som forskare kan bli mer styrd än fri till sin empiri. Att vara fri i sitt förhållningssätt till empirin har varit en utmaning att förhålla sig till. En strategi som jag har tagit efter är att söka efter "breakdowns" som innebär att istället för att använda sig av noggrann kodning, aktivt försöker inta en dialog med empirin och hitta oförutsägbara vinklar (ibid.). Något som jag kontinuerligt försökt använda mig av vid bearbetningen av empirin är att studera språket och försöka hitta olika benämningar i texten som är intressanta. Något som upptäcktes vid bearbetningen med utredningstexter är att det är svårare att studera språket eftersom det har en "objektiv utredningston" som saknas i medietexter (jfr. Martinell Barfoed 2008: 92-93). Intressant är att språket under den första perioden var mer frispråkigt än under den andra perioden. Anledningen till detta kan ha att göra med att olika hållningar om familj och adoption förändras över tid. Ett annat spår som uppsatsen har tagit hjälp av är Gubrium och Holsteins fokus på vad och hur frågor. Förutom att uppmärksamma vad som sker/händer i exempelvis en text, bör forskaren också uppmärksamma hur detta sker, alltså formen i sig och inte innehållet (Rennstam och Wästerfors 2015:53-54). I analysarbetet ska jag som forskare inte välja mellan vad och hur utan växla mellan dem med hjälp av "analytic

bracketing”. I ena stunden försöka tänka som en konstruktionist, hur pratar människor, hur samspelar de? I andra stunden försöka tänka som en naturalist, vad pratar människor om, vad finns omkring dem? Att använda sig av analytic bracketing kan ge svar på ytterligare en sak i slutet av arbetet, nämligen varför? Kombinationen av vad och hur kan ge kraftfulla förklaringar i kvalitativa studier (ibid.). Från början var tanken att uppsatsen skulle ha ett bredare perspektiv, att både undersöka hur adoption som socialt fenomen samt hur adoptivföräldrar och barn konstrueras. I och med att adoption redan är ett omskrivet område och då det under arbetets gång kom nya mer avgränsade frågor, blev intresset istället riktat på att fokusera på adoptivfamiljen.

Analysarbetet har inte varit en rak och följsam väg utan snarare tvärtom, krokig väg med både uppgångar och nedgångar. Under arbetets gång har Wästerfors (2015) analysstrategi som innefattar tre handlingar, att sortera, reducera och argumentera det empiriska materialet, använts som stöd. Materialet har gett upphov till nya frågor som använts för att få syn på nya aspekter genom kodning och tematisering. Materialet lästes först i sin helhet, därefter närlästes dokumenten för att kunna sortera ut relevanta delar. Att läsa om materialet flera gånger är viktigt för att hitta nya teman och för att kunna kategorisera vad som omtalas och hur det beskrivs. Sortering kan avhjälpa den oreda som oftast uppstår med ett kvalitativt material (Rennstam & Wästerfors 2015:67-70). Med hjälp av reducering har vissa återkommande teman kunnat identifieras som användbara. Omfattningen av materialet behövde reduceras eftersom allt inte kan få plats. Dessa teman är de som legat till grund för uppsatsens olika rubriker (jfr. Rennstam & Wästerfors 2015:103-10).

4.6 Trovärdighet och min position i fältet

Vad och hur kunskap kan sökas om ett visst fenomen resoneras kontinuerligt bland forskare. De två vetenskapsteoretiska begreppen ontologi och epistemologi anvisar på vilket sätt kunskap ska sökas. Med ontologi menas läran av hur verkligheten är beskaffad och vad det betyder att något finns i samhället (Meeuwisse, Swärd, Eliasson-Lappalainen & Jacobsson 2008:23). Att ställa frågor och söka kunskap om hur samhället, naturen och världen är uppbyggt. Utifrån ontologisk position ställes också frågan om människan är en aktiv och kunskapssökande individ som är delaktig i processen med skapandet av sig själv eller om vi ser människan som en passiv varelse som påverkas av sin biologi och miljö/samhälleliga position (ibid.). Ontologi hänger samman med epistemologi, läran om vetandet och hur

kunskap kan nå (Meeuwisse, Swärd, Eliasson-Lappalainen & Jacobsson 2008:24). Utifrån socialkonstruktionismen är det inte endast ontologiska och epistemologiska antaganden som får betydelse i forskningen utan också hur forskningens kvalitet bedöms. Att bedöma denna studies validitet och generaliserbarhet blir svårt eftersom ansatsen inte strävar efter en "objektiv kunskap" eller sanning. Den socialkonstruktionistiska utgångspunkten är att strävan efter objektivitet anses som omöjligt och därmed är det inte relevant att sträva efter objektiv vetenskap. Istället betraktas världen utifrån ett perspektiv där den kunskap som skapas är beroende av social, kulturell och historisk kontext (Johansson & Öberg 2008:82). Uppsatsen är således påverkad både av min position som forskare, det empiriska materialet och de perspektiv som har valts.

Trovärdigheten i analysen blir viktig fastän analysen inte strävar efter objektivitet. Att skapa trovärdighet i sitt tolkningsarbete är inte helt enkelt och en utmaning som oftast uppstår i arbetet är översättningsproblemet. Det innebär en sammansättning av analytiska begrepp med den främmande sociala och kulturella världen (Göransson 2019:38). I analysen behöver vi använda abstrakta termer för att förstå det empiriska materialet men som kan innebära svårigheter med att empirin förvrids. Begreppet reflexivitet som kan beskrivas som "tolkning av tolkning" har använts som hjälp och innebär att en kritisk granskning görs av sitt egna material för att undvika översättningsproblemet (ibid.). Silverman (2016:139-141) diskuterar också reflexivitet där han menar att det är viktigt vid analysarbetet att vara medveten om hur jag som forskare agerar vid analysen, vilka sociala relationer och egenskaper som skapas, hur de uppfattas och hur det i sin tur påverkar den kunskap som framställs. Vissa av texterna från empirin har varit svåra att förstå och när jag försökte begripliggöra ett begrepp, kunde det lätt hända att ordet förenklades eller fick en helt annan innebörd. Genom att i ett tidigt skede göra en kritisk granskning av arbetet med empirin, minimerar det risken med översättningsproblemet.

Min position i fältet är också betydelsefull att diskutera eftersom det också kan ge en större trovärdighet till materialet. Att vara involverad i det fält som studeras kan av vissa forskare betraktas som en tillgång men kan också uppfattas som problematiskt eftersom det kan innebära att en analytisk distans inte upprätthålls (Martinell Barfoed 2008:83-84). Erfarenhet kan problematiseras genom att det inte finns någon ursprunglig erfarenhet som kan förmedlas till andra på ett enkelt sätt. Inom adoptionsområdet saknar jag personlig erfarenhet och kan

ses som en fördel genom att jag inte har bestämda förväntningar om hur dokumenten skulle utvecklas. Att ha kunskaper och erfarenheter om området sedan tidigare kan betraktas som en hjälp men utifrån ett konstruktionistiskt perspektiv betraktas den "ovetande" positionen som en god förutsättning inom arbetet (ibid.).

4.7 Forskningsetiska överväganden

Empirin är offentlig och innebär att den inte har samma etiska ömtålighet som andra material kan ha. De fyra etiska forskningsprinciperna; informationskravet, samtyckeskravet, konfidentialitetskravet och nyttjandekravet har inte varit aktuella att ta hänsyn till utifrån det valda offentliga materialet (Vetenskapsrådet 2017:40). Trots det finns de skäl till att göra etiska överväganden i denna studie. En risk som är vanligt förekommande när dokument studeras är att bidra till kategoriseringar, av till exempel adoptivfamiljen, och kan leda till att dem reproduceras och de maktförhållanden som tillkommer med dessa kategoriseringar (Andersson & Swärd 2008:242-243). Att välja ett perspektiv och metod på ett område innebär också att andra tänkbara perspektiv och mönster väljs bort. Genom att inta en öppenhet för textens produktion kan detta motverkas och istället för att reproducera konstruktioner har försöken varit att utmana dessa (ibid.).

5. Analys

I detta avsnitt kommer jag först att beskriva och diskutera hur konstruktionen av adoptivfamiljen beskrivs under de två perioderna. Därefter övergår jag till att beskriva vilka följder eller konsekvenser det får för hur adoptivfamiljen konstrueras och förstås under de båda perioderna, vilka likheter och skillnader det finns samt vilka ideal som framträder. Avslutningsvis ges en redogörelse för vilka konsekvenser för adoptivfamiljen som beskrivs i texterna.

5.1 Den goda gärningen

Det finns skillnader i hur adoption framställs under de båda studerade perioderna. Under den första perioden 1967-2001 framställer utredarna adoption som att göra en god gärning gentemot andra länder, föräldralösa barn möter barnlösa vuxna. Det rör emellertid inte bara barnlösa adoptivföräldrar som ville genomgå en adoption utan också föräldrar som sedan

tidigare har barn vill adoptera. Adoption blir således inte längre en sak för endast barnlösa par:

Under denna tid har nämndens byrå för adoptioner och vårdnadsärenden fått mottaga ett stort antal förfrågningar om möjligheten att adoptera barn från utlandet. En ökning i intresset har förmärkts i samband med att i Tv, radion och pressen förekommit skildringar av nöden i utvecklingsländerna. (SOU 1967:57 s. 18)

Citatet illustrerar hur internationella adoptioner ökat genom ett förstärkt intresse att hjälpa familjer i nöd från andra länder. Här visas tydligt att media blir till claims-makers som förespråkar hur ett viss problem ska lösas. Medierna ges i allmänhet hög trovärdighet gentemot allmänheten om hur ett problem ska förstås och lösas (jfr. Loseke 2003:43-45). Det sociala problem som framställs gäller utvecklingsländer som har svårt att ta hand om sina egna barn och därför måste räddas av västerländska ordningsamma föräldrar. I samband med ökningen av adoption, börjar mer krav att ställas på adoptivföräldrarnas lämplighet. Villkoren för att få adoptera lades exempelvis stor vikt på adoptivföräldrarnas ålder. Utredarna bygger upp argument kring ålder som är en viktig faktor, vilket påverkar konstruktionen av vad som anses som lämpliga adoptivföräldrar:

Adoptanten ska ha fyllt 25 år. Någon övre åldersgräns är däremot ej fastställd i lagen, men vid lämplighetsprövningen följs i allmänhet den principen att adoptivföräldrar inte bör vara äldre än att de skulle kunna vara barnets naturliga föräldrar. (SOU 1967:57 s. 10)

I exemplet konstrueras det naturliga som något eftersträvat bland adoptivföräldrar och de ska inte vara för gamla eftersom för stor åldersskillnad kan riskera att betraktas som onaturligt eller onormalt (jfr. Lindgren 2006:129). Adoptivföräldrarna ska försöka likna en biologisk familj och höga krav ställs på adoptivföräldrarna för att få adoptera. Familjen ska efterlikna en idealfamilj, där problem som kan finnas i andra familjer inte får förekomma hos adoptivfamiljen och att "större krav därmed ställs på adoptivföräldrar än vad som vanligen ställs på biologiska föräldrar". (Prop. 2001/02:123 s. 24) Genom dessa krav framställs adoptivfamiljen som sär-skild (Martinell Barfoed 2008:91). Trots att den biologiska familjen används som ideal ska adoptivföräldrar ha en särskild kompetens. Utredarna använder samhället som ett argument för att påvisa att en högre ålder innebär risker och problem. En

diskussion som tas upp i utredningen är att adoptivföräldrar i åldern upp till 45 år bör accepteras samt yrkesarbetande adoptivmödrar:

Det har sålunda föreslagits att man å ena sidan borde acceptera adoptivföräldrar i åldern upp till 45 år och även yrkesarbetande adoptivmödrar men å andra sidan öka kraven då det gäller adoptivföräldrarnas sociala anseende samt omgivningens tolerans och förståelse. (SOU 1967:57 s. 15-16)

Här konstrueras åldern återigen som en viktig faktor där samhället framgår som en viktig aktör. Utifrån samhällets syn på föräldraskap finns inte acceptansen att tillåta äldre att bli adoptivföräldrar, eftersom det då anses vara för gamla för att få egna barn och inte borde ha möjlighet att adoptera. Att betraktas som att vara för gammal kan också problematiseras utifrån köns kategorisering. Till skillnad från männen har kvinnorna en biologisk tickande klocka som innebär att det är den kvinnliga fertiliteten som anser avgöra vart gränsen går för ett lämpligt föräldraskap. Liknande resultat har Wegar (1997:78) gjort som visar att politiken speglar och förstärker ojämlikheter mellan könen där infertilitet ses som ett problem hos modern. I citatet framställs omgivningens tolerans och förståelse som problematiskt ifall åldern får en annan betydelse eftersom människor inte delar samma uppfattningar om verkligheten. När människor inte delar samma uppfattning längre kommer normer och värderingar som förut varit stabila att bli ifrågasatta (jfr. Berger & Luckmann 2003:99-100). Policydokumenten bidrar till institutionalisering genom att vi förstå adoption på ett bestämt sätt. Statmakten klargör till exempel hur föräldrar och en familj ska vara och vilka krav som ställs på adoptivföräldrarna.

5.1.1 Ett andrahandsval

Under den andra perioden 2003-2018 minskar istället internationella adoptioner och adoption i samhället ses varken som en god gärning eller som en långsiktig lösning. Istället blir samhället mer restriktivt mot adoption i och med de högre kraven som ställdes mot adoptivföräldrarna. Samhällets och teknikens utveckling gör också att det fanns andra alternativ på marknaden för adoptivföräldrar. Välståndet i utvecklingsländerna ökar och "på många håll i världen har fått bättre förutsättningar att själva ta hand om barn som behöver nya föräldrar." (Prop. 2017/18:121 s. 95) Minskningen beror även på att det finns andra alternativ för barnlösa par som exempelvis assisterad befruktning. Adoption kom mer under

denna period att konstrueras som ett "andrahandsval". Internationell adoption framställs som en kortsiktig hjälpinsats och det var i början av denna period som ett annat slags barnperspektiv blir tydligare:

Internationell adoption kan för ett enskilt barn vara den bästa lösningen. Internationell adoption som generell lösning på utsatta barns svåra situation är endast en kortsiktig hjälpinsats, som inte löser de globala grundläggande problem som är orsak till att barn överges. (SOU 2003:49 s. 143)

Här har en förändring skett mellan de olika perioderna från att under första perioden lägga en större vikt på adoptivföräldrarnas lämplighet, till att under andra perioden inta ett annat barnperspektiv. Barnet konstrueras inte som föräldralös, utan nu framgår en mer komplex bild. Utredarna bygger under andra perioden upp argument om att barnet måste vara "tillgängligt för adoption" och att barnet "ska ha behov av en adoption". Adoptivföräldrarnas intressen får inte gå före barnets intressen och "inte heller sökandens behov och önskningar får ta över eller jämföras med barnets intressen". (SOU 2009:61 s. 96) Barnet är inte längre ett föräldralöst offer, utan kan med Loseke (2003) förstås som ett värdigt offer. Det innebär att en individ som i det här fallet barnet konstrueras som att förtjäna uppmärksamhet och framställs som lidande (jfr. Loseke 2003, 77 ff). Det kan förklaras genom att barn som offer kommer att tas om hand av privilegierade grupper och i större utsträckning får sympatier än offer som kategoriseras som avvikande, exempelvis homosexuella (Loseke 2003:65). Policydokumenten avgör vilka som beskrivs som offer och vilka som kommer att framställas som avvikande. Under den tidiga perioden konstrueras barnet som problematiskt, vilket motiverar att adoptivföräldrarna behöver vara lämpliga:

Tvärtom är en särskild omsorg påkallad vid placering av ett utländskt barn med hänsyn till de svårigheter som kan vänta barnet just på grund av det utländska ursprunget. (SOU 1967:57 s. 84)

Här framställer utredningen det utländska barnet som krävande "särskild omsorg". Barnen konstrueras under denna period som problematiska, vilket motiverar varför adoptivföräldrarna bör väljas utifrån särskild lämplighet. Mellan perioderna sker en förskjutning, från att det har handlat om problematiken kring adoptivföräldrarnas lämplighet och barnen som problematiska, till att handla om att barn inte ska ses som offer och att

adoptivföräldrarnas intressen inte får komma i första hand. Under slutet av den andra perioden menar utredarna att det inte ska göras någon skillnad på betydelsen av föräldrarnas lämplighet eller barnets intressen utan adoptionen "ska bygga på en balans mellan intresset av att förfarandet är effektivt och vikten av att barnet och andra som berörs av adoptionen får sina intressen och rättigheter tillgodosedda." (Prop 2017/18:121 s. 27) Den förändrade begrepps användningen är ett exempel på hur en förändring av adoptivfamiljen ser ut under de två tidsperioderna. Det kan jämföras med Lundqvists (2007:260) resonemang om att familjen och relationerna ses som reformobjekt och är föränderliga över tid. Hur en familj bör se ut, har en avgörande roll för hur adoptivföräldraskap kommer att värderas i en given tid.

5.1.2 En stabil eller instabil familj?

Naturlighet och att likna den biologiska familjen, vilket var eftersträvansvärt under första perioden betraktas inte under andra perioden som det önskvärda. Istället blir det eftersträvansvärt med onaturlighet och skillnader, där utredarna särskiljer på adoptivföräldrar och biologiska föräldrar. Utredarna beskriver att det inte är samma sak att bli adoptivfamilj som att vara en biologisk familj:

Vi utgår från antagandet att det inte är samma sak att bli adoptivfamilj som att bli biologisk familj. I antagandet ligger ingen värdering att det är bättre eller sämre att bli adoptivfamilj, utan endast att det är annorlunda. Att ta emot någon annans barn, där barnets bakgrund och tillvaro före adoptionen är mer eller mindre okänd, ställer delvis andra krav på föräldrarna än vad ett biologiskt föräldraskap gör. (SOU 2003:49 s. 78)

Genom att utredarna benämner den nya familjen som adoptivfamilj, kan det innebära en distansering och avstånd mellan barnet och de nya föräldrarna. Det gör att adoptivfamiljen inte framställs som en vanlig, riktig och stabil familj, barnet tillhör inte den biologiska familjen som tidigare, vilket fortfarande är det mest eftersträvansvärda (jfr. Miall 1996:310). I och med att den biologiska familjen i utredningen framträder som det ideala innebär det att allt som inte ingår i den gruppen är avvikande då adoptivfamiljen ställs som kontrast till den biologiska familjen. Utredarna konstruerar adoptivfamiljen som annorlunda i förhållande till den biologiska familjen bland annat genom att benämna att mer krav ställs på adoptivföräldrarna, vilket gör att utredarna distanserar och särskiljer grupperna ytterligare.

Utredarna beskriver också under denna period att synen på adoptivfamiljen håller på att förändras:

Personer som har stor kunskap om adoption uppger numera ofta att adoptivföräldraskap delvis är något annat än biologiskt föräldraskap, och att adoptivfamiljen kan ses som en familj med särskilda behov. (SOU 2003:49 s. 283-284)

I det här citatet visar SOU:en att adoptivföräldrarna inte kan "matcha" eller likna en biologisk familj som under den tidiga perioden. Istället särskiljs grupperna och adoptivfamiljen beskrivs som en sär-skild kategori (jfr. Martinell Barfoed 2008:91). Att benämna en familj med "särskilda behov" kan få till följd att gruppen stigmatiseras. Adoptivfamiljen ser idag annorlunda ut i förhållande till den första perioden men familjens betydelse och de familjevärden som konstrueras är fortfarande värda att uppmärksamma inom politiken idag (jfr. Loseke 2003:65). Ett annat argument som utredarna använder för att visa på att adoptivföräldrarna skiljer sig från biologiska föräldrar är åldern, som också har uttrycks i den första perioden. Här distanseras adoptivföräldrarna gentemot biologiska föräldrar genom påståendet att "adoptivbarn har i stort sett alltid äldre föräldrar än biologiska barn." (SOU 2003:49 s. 232) Tidigare skulle adoptivföräldrarna ha uppnått en så hög ålder som försäkrade att de inte skulle kunna få barn på naturligt sätt för att tillhöra den stabila (biologiska) familjen. Det ansågs också vara skadligt för det adoptivbarn som redan fanns i familjen med en högre ålder. Under andra perioden får ålder en annan innebörd som handlar om att hög ålder konstrueras som farligt och förknippas med sjukdom och avvikelse:

Risken för att barnet inte får syskon ökar, liksom att barnet inte får tillgång till nära släktrationer med t.ex. mor-och farföräldrar. Att växa upp med äldre föräldrar kan vidare vara en sådan avvikelse som ett adoptivbarn inte bör utsättas för. (SOU 2003:49 s. 231)

Här blir syskon och släktrationer viktigt för att tillhöra en stabil familj. Att utredningen använder sig av ord som "inte får, avvikelse och inte bör" kan vara exempel på aspekter som synliggörs för att förstärka adoptivföräldrarna som mindre stabila föräldrar. För att adoptivfamiljen inte ska bli alltför avvikande diskuteras i utredningen om att det är nödvändigt att införa en högre åldersgräns för adoptivföräldrar som fortfarande än idag inte

har lagstiftats. Det finns bara rekommendationer om att inte lämna ett medgivande att bli adoptivförälder till den som är 45 år eller äldre. Att ha äldre föräldrar konstruerar adoptivfamiljen som annorlunda och instabil jämfört med den biologiska familjen, eftersom det "avviker" från det önskvärda. En adoption innebär att "den som har adopterats vid tillämpning av bestämmelser i lag och annan författning betraktas som adoptantens barn och inte som barn till sina biologiska föräldrar" och "barnet tillförsäkras genom detta samma rättigheter som andra barn." (SOU 2009:61 s. 252) Utifrån ett juridiskt perspektiv skiljer sig alltså inte adoptivfamiljen från den biologiska familjen eftersom de har samma rättsliga ställning men det är kategorin i sig som konstrueras genom sociala processer utifrån människors attityder, värderingar och kultur, vilket gör att dessa grupper särskiljs (McNamee 2018:361). Under sista periodens slut anses, förvånande nog kan tyckas utifrån tidigare skrivningar, att ingen övre åldersgräns för adoptivföräldrar ska föreslås eftersom sökandes ålder har fått allt för stort fokus vid bedömningen:

Förutsättningarna för adoption bör så långt möjligt inte bygga på generella uppfattningar, t.ex. om vem som är lämplig som adoptivförälder. Strävan bör i stället vara att en bedömning ska göras utifrån omständigheterna i det enskilda fallet. (Prop. 2017/18:121 s. 27)

Det som tidigare ansågs vara nödvändigt: att konstruera adoptivföräldraskapet utifrån generella faktorer som civilstånd, sexualitet och ålder, har nu inte lika stor betydelse. Istället sker en individualisering, utredarna menar att viktiga kvaliteter hos adoptivföräldrarna ska byggas på individuella förutsättningar. Under båda perioderna kan urskiljningar göras genom att utredningarna växlar mellan att framställa adoptivföräldrarna som en stabil respektive en instabil familj utifrån de olika beskrivningar som ges. Civilstånd, kön och sexualitet är exempel på ordval som påverkar vem som får adoptera. Adoptivföräldrarna i dokumenten framställs som godtagbara föräldrar utifrån dessa ordval. Det kan förklaras som att adoption kategoriseras som något som upprätthåller och bekräftar förståelsen av ett biologiskt föräldraskap (jfr. Howell 2001:96). Äktenskaplig status är viktig under båda perioderna, men en viss öppning ges även under den första perioden för ensamstående:

Tillstånd att adoptera kan lämnas endast åt äkta makar gemensamt eller åt ensamstående. Endast i undantagsfall får en make adoptera ensam. Sammanboende kan inte adoptera gemensamt. (SOU 1994:137 s. 62)

Att endast gifta par fick adoptera under den första studerade perioden upprätthåller äktenskapets normativa ideal. Ogifta par och människor som lever i andra familjbildningar, får det svårt att adoptera under denna period. Det beror på att matchningsidealet kräver att adoptivföräldrarna ska gifta sig och uppföra sig som att de själva har fått barn (jfr. Herman 2002:12). Kärnfamiljens ideal upprätthålls som det mest eftersträvar för att tillhöra en stabil familj. Det kan förklaras med att en god familj förknippas med den traditionella kärnfamiljen (Bäck-Wiklund & Bergsten 1997:13-14). Det fanns också en bred uppfattning om att ett barn bör placeras i en familj där det både finns en mor och en far, kärnfamiljen framstår alltså som den stabila och önskvärda familjen. Kärnfamiljen kan ses som ett exempel på en institution där kategorierna i den ses som stabila, oföränderliga och familjen blir inte ifrågasatt, vilket gör att andra familjeformer blir avvikande (Berger & Luckmann 2003:99-100; Hacking 2000:48). Homosexuellas önskan att få adoptera nämns inte under den tidiga första perioden, vilket kan förstås utifrån att homosexualitet tidigare före 1994, klassades som en sjukdom och som något som var onormalt, avvikande och ifrågasatt. Det kan förstås som ett tydligt exempel på hur föreställningar internaliseras i policydokumenten och begränsar hur en familj kan se ut (Berger & Luckmann 2003:109).

5.1.3 Nya familjekonstellationer framträder

Att homosexuella inte fick prövas som adoptivföräldrar under den tidiga första perioden är ett exempel på hur värderingar och ideal internaliseras och framställer hur en familj ska vara (Berger & Luckmann 2003:99-100). I slutet av första perioden diskuteras i utredningen om möjligheten för homosexuella att få adoptera. Den traditionella familjbildningen utmanas och nya familjekonstellationer tillåts i samband med "lagen (1994:1117) om registrerat partnerskap kan två personer av samma kön låta registrera sitt partnerskap." (Prop. 2001/02:132 s. 12) Attityderna till homosexuella förändras. Ett registrerat partnerskap har samma rättsverkningar som ett äktenskap, vilket gör att stigmatiseringen, orättvisorna och ojämlika förhållanden utmanas när det homosexuella paret likställs med ett gift heterosexuellt par. I policydokumenten beskrivs att det fortfarande finns ojämlikhet mellan grupperna eftersom det finns ett undantag när det gäller det gemensamma rättsliga föräldraskapet. Registrerade partners får varken gemensamt eller var för sig adoptera. Det beror på att den institutionella ordningen i samhället föreskriver att bara vissa individer får utföra handlingar, som i sin tur leder till en social kunskapsfördelning om vilka roller som hör ihop med vissa

individer (Berger och Luckmann 2003:100). I samband med lagen (1994:1117) behövdes en utredning göras om homosexuella som jämföras med ett heterosexuellt par i äktenskap, också kunde få prövas som adoptivföräldrar. Civilstånd blir en viktig kategori inom adoptionspolitiken som avgör om par är lämpliga adoptivföräldrar beroende om de är gifta eller inte. I propositionen hänvisar utredarna till rättspraxis som använder barnet som en central aktör för att bygga upp argument, som framställer homosexuella par som olämpliga och instabila föräldrar:

I rättspraxis har efter sakkunnigutlåtanden dock ansetts att utländska adoptivbarn har en i psykologiskt hänseende svårare situation än andra barn och att risken för psykiska störningar hos barnet blir oacceptabelt stora om man till detta lägger den psykiska påfrestning det innebär att växa upp med en homosexuell adoptivförälder. (Prop. 2001/02:123 s. 14)

I exemplet används adoptivbarnens sårbara situation jämfört med barn som tillhör en biologisk familj. Utifrån detta citat konstrueras adoptivbarnen som annorlunda i förhållande till barn som växer upp med ett heterosexuellt par. Att benämna att adoptivbarnen befinner sig i en svårare situation och kan få större psykiska störningar förstärker ytterligare betoningen av att vara annorlunda och skilja sig från andra. Att ha en adoptivförälder som är homosexuell konstrueras som en ytterligare psykisk påfrestning, vilket anses kan skada barnets psykiska hälsa. För att beskriva adoptivföräldrar som en mer instabil familjebildning, hänvisar remissinstanser i utredningen till andra länder. 1993 års Haagkonvention om skydd av barn har begränsats till adoptioner som görs av makar och av ensamstående. I samband med Haagkonventionen och andra länders syn och attityder till homosexuella par, kommer det att bli svårt för registrerade partner att adoptera utomlands eftersom konventionen inte tillåter andra än makar att få adoptera (jfr. Wegar 2000: 368). Homosexuella par kommer också att påverka andra föräldrar som vill adoptera, vilket ses som en negativ följd som inte kan accepteras. Detta är ett exempel på Burrs (2003:115) resonemang om att föreställningar blir till konstruktioner som är sammankopplade med maktrelationer som exempelvis Haagkonventionen, som sätter gränser och skapar förutsättningar för hur vi människor handlar och agerar.

I utredningen framställs också kön som en viktig faktor ifall homosexuella par kan accepteras som adoptivföräldrar:

I den mån barnet inte växer upp med adoptivföräldrar av olika kön, är det viktigt att barnet har tillgång till en manlig och en kvinnlig förebild, dvs. en man eller en kvinna utanför adoptionsrelationen som har en tillräckligt nära kontakt med barnet och som kan vara en god förebild. (Prop. 2001/02:123 s. 25-26)

En kompensatorisk bild av homosexuella föräldrar byggs upp i citatet. Med utomstående förebilder kan dessa barn ges en stabil könsidentitet. Genom att prata om en specifik familj som är uppbyggd på ett särskilt organiserat sätt, kan en familj därmed ses som ett socialt konstruerat objekt (jfr Gubrium & Holstein 1990:13). I exemplet framgår att det är viktigt för barnet att ha tillgång till både en manlig och en kvinnlig förebild är något som vi tillsammans med språket har byggt upp som viktiga kategorier när vi pratar om en stabil familj (ibid.). Argumenten om att beskriva registrerade partners som "mindre önskvärda" föräldrar rivs ner av utredarna genom att komma fram till att homosexuella par likaväl som andra par skulle kunna tillgodose det särskilda behovet av omsorg som ett adoptivbarn kräver. Några skillnader i fråga om förmåga att ge barnet rätt omsorg fann det inte. Skillnader i barnets psykologiska eller sociala utveckling upptäcktes inte heller, vilket de argumenterar för att registrerade partner ska få möjlighet att prövas som adoptivföräldrar (Prop. 2001/02:123 s. 24).

I början av den andra perioden år 2003 införs en lag att registrerade partners också ska få möjlighet att adoptera. Kategorier som kön, civilstånd och sexuell läggning blir allt mindre debatterade om i diskussioner om hur ett stabilt föräldraskap definieras. Matchningsidealets betydelse har ändrats till att handla mindre om att vuxna och barn skulle matcha efter ytligt utseende till att istället främja skillnader (jfr. Herman 2002:12). Istället fokuseras mer på att inta ett barnperspektiv och kunskaper om barnet för att anses som stabila adoptivföräldrar "sökanden bedöms kunna ge ett adoptivbarn god vård och fostran och i övrigt gynnsamma uppväxtförhållanden samt har tillfredsställande kunskaper om barn och deras behov". (SOU 2003:49 s. 86) Äktenskap som allenarådande kontrollform kunde inte längre endast vara ett krav att ta hänsyn till eftersom nya familjeformer utmanade "äktenskapsidealet":

En adoption bör normalt förutsätta att sökandena har bott ihop under flera år. Detta bör gälla oavsett om de är gifta, registrerade partner eller sambor. (SOU 2009:61 s. 119)

Utifrån detta citat syns tydligt att äktenskapet inte är det avgörande för att anses vara stabila adoptivföräldrar. Istället ersätts det av att ta hänsyn till hur länge adoptivföräldrarna har bott ihop. Ju längre tid par har bott tillsammans, desto stabilare adoptivföräldrar. Familjen är ett abstrakt objekt som förändras i samband med möten med andra (jfr Gubrium & Holstein 1990:7 ; Hacking 2000:48). På grund av händelser i samhället och i lagstiftning, kommer idén om familjen att konstrueras på ett visst sätt i policydokumenten (Hacking 2000:97). Språket är en central del i förståelsen för hur vi framställer och benämner olika fenomen. I utredningarna under andra perioden kan det tydligt ses att språket har förändrats i hur adoptivföräldrarna benämns. Under första perioden i alla sammanhang gällande adoptivföräldrarna beskrev utredarna de som "makar". Under andra perioden beskrivs istället adoptivföräldrarna som "sökanden" eftersom det inte längre är endast makar som har möjlighet att adoptera. Dokument från slutet av perioden nämner också andra faktorer som betydelsefulla vid bedömning av presumtiva adoptivföräldrar:

Sökandens lämplighet omfattar hans eller hennes förutsättningar att ge barnet ett varaktigt och stabilt föräldra-barnförhållande. Som *socialstyrelsen* påpekar är dock även sökandens vilja och förmåga att erbjuda barnet omvårdnad, trygghet och en god fostran av betydelse. (Prop. 2017/18:121 s. 40)

Analysen av dokumenten visar att adoptivföräldrarna framställs på olika sätt under de båda perioderna. Från att under första perioden konstrueras utifrån civilstånd, kön och sexualitet till att i andra perioden konstruera adoptivföräldrarna utifrån personliga egenskaper. Utseende, sexuell läggning eller familjeform får inte lika stor betydelse längre, vilket får konsekvenser för hur adoptivföräldrarna framställs. Under den första perioden utmanas den heterosexuella familjen i och med diskussioner om att registrerade partner skulle få möjlighet att prövas som adoptivföräldrar. Under den andra perioden framställs homosexuella par som likvärdiga ett gift heterosexuellt par och får även prövas som adoptivföräldrar. I dokumenten från andra perioden förs ett resonemang om vikten av att inta ett barnperspektiv vid alla bedömningar och att kunskaper, insikt och vilja är önskvärt för att betraktas som stabila adoptivföräldrar. I slutet av andra perioden utmanas vidare familjekonstellationerna i

samband med en diskussion om att sammanboende också bör prövas som adoptivföräldrar, vilket fortfarande än idag inte har genomförts i lagstiftning.

5.2 Den goda familjens utveckling

I empirin från den tidiga första perioden är tvåsamhetsnormen och enförsörjaridealet dominerande samlevnadsformen bland familjerna. Männerna ska försörja familjen och vara passiv i privatlivet. Kvinnornas uppgift är att ta hand om hemmet och barnen. Bilden av en stabil familj är central under denna tid (Bäck-Wiklund & Bergsten 1997:38). Varken ensamstående eller ogifta par anses som lämpliga föräldrar. Familjen har konstruerats på olika sätt under sociala, kulturella och historiska sammanhang men det som kännetecknar en god familj förknippas med den traditionella kärnfamiljen, bestående av en man och en kvinna (Bäck-Wiklund & Bergsten 1997:13-14). I takt med att den internationella adoptionsverksamheten startade ansåg utredarna att gifta par var att föredra som adoptivföräldrar. I policydokumenten förändras synen på hur adoptivföräldrar bör vara:

Även om det som regel är lämpligast för barnet att bli adopterat av äkta makar, bör det inte vara uteslutet för ensamstående att adoptera. Erfarenhetsmässigt kan sådan adoption utfalla mycket väl. Lämpligheten får emellertid bedömas från fall till fall. (SOU 1967:57 s. 86)

I detta citat framställer utredningen kärnfamiljen som ideal men samtidigt utmanas tvåsamhetsnormen. Dikotomin gift/ogift förknippas med om någon är sammanboende eller ensamstående. Där par som lever i äktenskapsliknande förhållande men som inte är gifta inte får adoptera medan den som är ensamstående accepteras för prövning. I policydokumenten vill dock de upplysa ensamstående om de särskilda svårigheter som kan tillkomma med ett utländskt barn:

Enligt utredningens mening är det betydelsefullt att barnavårdsnämnden klargör de speciella problem, som kan möta en ensamstående som adopterar ett barn. Det har nämligen i flera fall visat sig att barnen, särskilt under den första tiden efter ankomsten till det svenska hemmet, haft stort behov av att få vara i fostermoderns omedelbara närhet. För en förvärvsarbetande kvinna kan det vara svårt att vistas i hemmet under så långa perioder som är erforderligt. (SOU 1967:57 s. 86)

Utifrån citatet framställs adoption som ett krävande arbete som ställer stora krav på ensamstående att ägna sig åt att ge barnet tillsyn och god uppfostran. I citatet konstrueras den ensamstående föräldern utifrån kön. Den ensamstående är en förvärvsarbetande kvinna eller fostermoder enligt utredarna och därmed tillskrivs män och kvinnor olika förmågor och uppgifter. Likt Wegar (1997:82) som menar att adoptivmödrar konstrueras som ansvariga för eventuella problem som kan uppstå i adoptivfamiljen. Män konstrueras som oförmögna att vårda barn och deras uppgift framställs som något annat än att vara närvarande i hemmet. För kvinnor var detta naturligt och därmed ansågs ensamstående kvinnor som den mest lämpliga adoptivföräldern. Föreställningar om det biologiska moderskapets överlägsenhet som dominerande form (Baumann 1999:379), kan förklara varför ensamstående fäder inte diskuteras eller deras betydelse för barnet under första perioden. Den förvärvsarbetande kvinnan har under sista tiden av första perioden utmanat enförsörjaridealet till förmån för ett tvåförsörjarideal, där både man och kvinna är delaktiga i familjens försörjning (jfr. Lundqvist 2007:222). Det här visar hur familjen har konstruerats under de senaste decennierna och att det har skett en förändring i att familjen som enhet nu inte längre är lika stark. Istället framträder den jämställda och självständiga individen, jämställdhetsidealet. Jämställdhetsidealet handlar om att lönearbete och familj kombineras av både man och kvinna, där hemmet framställs som en arena för både fäder och mödrar (Bäck-Wiklund & Bergsten 1997:38). I samband med föräldrautbildningen som tillkom under andra perioden framställdes inte bara modern som den viktiga föräldern utan här ansåg även faderns betydelse för barnet vara viktig.

5.2.1 Svag acceptans i andra länder används som förklaring

I början av andra perioden utmanades kärnfamiljsidealet när registrerade partners fick möjlighet att adoptera. Det heterosexuella paretstolkningens företrädare som adoptivföräldrar ifrågasattes genom att nya familjeformer tilläts. I SOU (2003:49) redogörs för andra länders ideal och attityder till olika familjeformer. I utredningarna beskrivs andra länder som mer restriktiva än Sverige när det kommer till att behålla den traditionella synen på föräldraskap. Andra länder är ofta negativa till att homosexuella prövas som adoptivföräldrar och makar anses vara de som först får adoptera (jfr. Lundqvist 2007:30). Synen på ensamstående mödrar i andra länder framstår som negativ. I Kina lämnas barnen bort om kvinnan är ogift och i Sydafrika lämnas barnen bort för adoption om föräldrarna har ursprung i olika folkgrupper,

eftersom inte någon sida i släkten kan acceptera barnet (SOU 2003:49 s. 100-106). Här kommer religion och folkslag att vara viktigare än barnet och deras värde:

I många länder är synen på ogifta kvinnor som föder barn sådan att det är helt omöjligt för en kvinna att behålla sitt barn. Barnet dödas eller överges. Svår fattigdom kan vara ett annat skäl till att barn överges liksom att synen på barn och barns värde är en annan än vad vi är vana vid i Sverige. (SOU 2003:49 s. 143-144)

I exemplet framställs den ogifta kvinnans föräldraskap på ett dramatiskt sätt. Den ogifta kvinnan ger intryck av att inte vara kapabel att behålla barnet, antingen dör eller överges barnet. Kvinnan kan både betraktas som offer och förövare utifrån sättet hon beskrivs. I detta citat konstrueras ett vi och dom-tänkande, där Sverige framstår som räddaren i nöden för dessa hotade barn. Andra länders syn på Sverige används också som argument i dokumenten. Enligt utredningen uppfattas Sveriges syn på familjen som negativ genom att "det förekommer samboförhållanden, föräldrarna är spädbarnsfixerade, mödrarna yrkesarbetar och skilsmässor är vanligt förekommande." (SOU 2003:49 s. 114-115) Dessa kategorier är enligt utredningen icke önskvärda utifrån andra länders horisont, där mödrar inte ska arbeta utan lever kvar i gamla traditioner om att en god moder ska vara hemma och ta hand om barnet. Vem som kan bli en lämplig adoptivförälder är något som konstrueras beroende på kultur, värderingar och attityder. Ensamstående, samboförhållande och homosexuella par är fortfarande inte tillåtna att prövas som adoptivföräldrar i vissa länder eftersom de inte har normaliserats i lagarna som har en stor påverkan på oss människor. Den institutionella ordningen utmanas eftersom olika länder endast delar vissa normer och strukturer (jfr Berger och Luckmann 2003:99-100). Varje land har alltså sina egna institutioner som tillsammans bygger upp subjektiva bilder av verkligheten som blir givna för medborgarna (ibid.). Under den sista tiden av andra perioden diskuterar utredarna samboidealet som en ny och vanlig familjeform. Utredningarna lyfter fram argument om att många par idag inte väljer att gifta sig utan lever istället i samboförhållanden. Under den första perioden handlade adoptionen mer om att skapa ett föräldra-barnförhållande med föräldrar som bestod av endast makar. Under andra perioden anses istället att samhällets syn på familjebildningen skulle bli mer "konsekvent" om inte sambor uteslöts från möjligheten att adoptera. Familjekonstellationerna har ändrats från att bara bestå av en kärnfamilj till att acceptera samkönade och ensamstående som familj. Här skiljer sig studiens resultat från Lundqvist (2007:30) som hävdar att normativa föreställningar om den heterosexuella tvåsamheten varken synliggörs eller

ifrågasätts av politiker. Att sambor fortfarande inte har accepterats som en familjeform som adoptivföräldrar kan förstås i att andra länders syn och acceptans på sambor inte är en accepterad familjeform för att få adoptera. Det kan också ha och göra med att sambor som adoptivföräldrar inte anses vara en lika trygg familj utifrån ett barnperspektiv som det är med gifta makar. Det kan också förklaras som att det fortfarande finns institutionella strukturer som skiljer sig åt och som inte har integrerats helt (jfr Berger och Luckmann 2003:100). När dessa strukturer förändras som exempelvis homosexuellas rättighet att prövas som adoptivföräldrar i policydokumenten, kommer de att bli naturliga och givna för människor, alltså inte ifrågasatta och främmande.

5.3 Utvecklingen med ett barnperspektiv och individbaserade lösningar

I dokumenten från båda perioderna finns en samstämmighet om att det bör samlas in kunskaper, erfarenheter och rutiner i svåra frågor om adoption och vem som är lämplig som adoptivförälder. Exempelvis genom förslaget att utländska adoptioner “sköts centralt så att man någonstans samlar kunskaper, erfarenhet och rutin i dessa svåra frågor” (SOU 1967:57 s. 28) och “att forskning, inriktad på hur de problem som finns kan förebyggas och behandlas på bästa sätt, kommer till stånd” (SOU 2003:49 s. 284). Här framställs forskningen som en garant för säkerhet och trovärdighet (Loseke 2003:43-45). Trots enigheten finns det under de olika perioderna skillnader i strategier för att lösa dessa svåra frågor och problem. Dessa förändringar måste förstås utifrån att sociala problem konstrueras och är både föränderliga och påverkas av sin historiska kontext (jfr Loseke 2003:26 ff). Eftersom förståelsen av ett givet fenomen förändras betyder det också att konsekvenser och lösningar förändras. I samband med internationell adoption under den första perioden föreslogs att förmedlingsverksamheterna skulle stå under tillsyn och kontroll av staten. Under den första perioden utgick adoptionsprocessen från ett individansvar där adoptivföräldrarna själva kunde adoptera till att adoption skulle kontrolleras och styras av en myndighet. Avsaknaden av enhetliga regler betraktades som ett problem:

Den som vill adoptera ett svenskt barn kan i allmänhet få bistånd med att utvälja ett sådant genom hänvändelse till barnavårdsnämnden i sin församling eller barnavårdskonsulenten eller barnavårdsombudet i länet. Under en viss provotid kommer barnet i sådana fall att stå under de tilltänkta adoptivföräldrarnas vård som

fosterbarn. Närmare regler om dylik adoptionsförmedling saknas dock. Ej heller finns någon för landet enhetligt organiserad förmedling. (SOU 1967:57 s. 7)

Behovet av riktlinjer, strukturer, kontroll och makt blir efterhand tydligare på adoptionsområdet och därigenom skapades Nämnd för Internationella Adoptionsfrågor (NIA), som skulle agera som rådgivare vid frågor rörande adoption av utländska barn. Syftet blev att stärka den offentliga kontrollen över den internationella adoptionsverksamheten, underlätta för utländska barn, samt förmedla ansökningar om adoption och svara på frågor. En annan strategi för att säkerställa kontroll vid adoption blev att ansluta sig till Haagkonventionen som syftar till att skydda barn och samarbete både i mottagarländer som i ursprungsländerna (SOU 2003:49 s. 17). Vid införandet av Haagkonventionen fick barnets perspektiv en större betydelse vid adoption. Konventionens syfte leder till större kontroll och insyn över barnen och att barnets bästa och intressen kommer i första hand för att minska problem med barnhandel. Utvecklingen med ett barnperspektiv kan problematiseras i policydokumenten och uppfattas på olika sätt. Hübinette är kritisk till internationell adoption och menar att fenomenet byggs upp utifrån en västerländsk tankefigur där maktstrukturer osynliggör att barn ofrivilligt förlyttas till andra länder. Adoptionsverksamheten blir ett resultat av barnhandel på grund av marknadsekonomiska aspekter (Hübinette 2005:85).

Ett annat sätt för staten att få makt och kontroll över adoptionsverksamheten är införandet av ett särskilt krav på obligatoriskt medgivande för att få adoptera:

Medgivandet, som lämnas av socialnämnd, avser en prövning av det nya hemmets och de blivande föräldrarnas allmänna lämplighet och skall ges innan barnet lämnar sitt ursprungsland. Medgivandet ges en begränsad giltighetstid och upphör om barnet inte kommit till hemmet inom ett år från det att medgivande lämnats. (SOU 1994:137 s. 49)

Adoptivfamiljen som från början framställdes som att de ha gjort ett fritt och eget val som sköttes genom ett kontrakt mellan dem och de biologiska föräldrarna, kom att bli mer organiserad, styrd, och kontrollerad av staten. Det ställs större krav på vilka som får adoptera och måste godkännas av staten, en utveckling som känns igen från andra västländer, exempelvis USA (jfr. Herman 2002:11). Att bilda en adoptivfamilj framställs som ett stort åtagande som kräver kompetenta föräldrar. Under den andra perioden skulle också kraven

kontrolleras på de kommande adoptivföräldrarna. För att säkerställa att utredningen görs på ett korrekt sätt, utvecklas riktlinjer som professioner ska ta hänsyn till. En handbok om adoption utvecklades för att ge kunskaper och riktlinjer vid bedömningen av sökandes förmåga att vara förälder (SOU 2009:61 s. 102).

5.3.1 Ett konfliktfyllt område med starka aktörsintressen

Barnet träder fram som en tydligare aktör över tid. Barnets perspektiv framträder, men utifrån vuxnas perspektiv. Barnet framställs som i behov av särskilt stöd och hjälp och problemen individualiseras. I följande citat betonas barnets behov av hjälp även utanför familjen:

Exempel på situationer när stöd kan behövas är vid relationsproblem inom familjen, svårigheter i föräldrarollen och vid livskriser som har sin grund i adoptionen. Stöd kan ges enskilt eller i grupp. Stöd kan också behöva ges till en ung adopterad person. Under olika skeden i uppväxten kan det finnas behov av att få samtala med någon utanför familjen om bakgrund, känslor av tillhörighet och utanförskap och andra existentiella frågor. (SOU 2003:49 s. 260)

Det ansågs under denna period som värdefullt att hitta strategier för att familjerna skulle kunna förhålla sig till sin nya tillvaro. Möjligheten till familjesamtal finns också tillgänglig för adoptivfamiljer. Stöd och hjälp efter en adoption är något som under den första perioden inte har diskuterats tidigare. Under första perioden framställdes behovet av stöd och hjälp som nödvändigt innan adoptionsprocessen var avklarad, medan att adoption under den andra perioden kom att konstrueras som en livslång process och bearbetning för adoptivfamiljen. Liknande skrivningar om att utbildning till adoptivföräldrar anses som en viktig åtgärd för att säkerställa att adoptivföräldrarna är redo beskrivs under båda perioderna. Ett krav på utbildning för att få ett medgivande som adoptivföräldrar, menar utredarna borde vara obligatoriskt. Ett exempel:

Alla adoptivbarn har oavsett förmedlingssätt rätt till föräldrar som är väl förberedda på det annorlunda föräldraskap som en adoption innebär. Blivande adoptivföräldrar får i dag en del utbildning i samband med hemutredningen men den är långt ifrån tillräcklig. Utbildningen bör vara obligatorisk för alla som önskar erhålla medgivande. (SOU 1994:137 s. 150)

I citatet framställs samhället som en viktig aktör som ska bistå adoptivföräldrarna med råd, stöd och annan hjälp de behöver. I citatet konstrueras också föräldraskapet som annorlunda och för att det inte ska skilja sig från det "vanliga biologiska föräldraskapet" är det viktigt med kunskap och utbildning (jfr. Miall 1996:315). Ytterligare ett sätt att kontrollera adoptionsverksamheten var att staten skulle tillgodose adoptivföräldrar med kunskaper om adoption. Ett exempel från den senare perioden:

Alla blivande adoptivföräldrar har rätt till en så bra föräldrautbildning att de efter utbildningen skall ha möjlighet att ta ställning till om adoption är rätt för just dem. Det är direkt olämpligt att samhället förlitar sig på att aktörer med egna intressen av adoptionsförmedling tillhandahåller utbildning. (SOU 2003:49 s. 209)

Över tid framställs fenomenet adoption mer som ett konfliktfyllt område med starka aktörsintressen. Utbildningen kan ses som ett sätt för samhället att kontrollera att de rätta adoptivföräldrarna väljs ut, att föräldrarna fattar rätt beslut och säkerställer barnets trygghet. I citatet framställs dessutom en kritik av adoptionsförmedlares bias som aktörer. Denna kritik präglar inte den första periodens utredningar. Loseke (2003) begrepp om claims-makers kan förklara hur statliga utredningar anvisar hur ett problem bör förstås och hur det kan förändras. Genom en objektiv värderingsfri retorik som vänder sig till hela samhället kan claims-makers, i detta fall i politiskt producerade dokument, övertyga en publik om att ett givet problem behöver förändras (jfr. Loseke 2003:34). Det som lyfts fram som intressant i båda citaten är vem som ska gynnas av en utbildning. I citatet från första perioden har barnet en rätt att få så väl förberedda föräldrar som möjligt medan citatet från andra perioden syftar till att adoptivföräldrarna ska ha rätt till en utbildning för att ta ställning till om adoption verkligen är rätt val för dem. Utbildningen handlade under första perioden om att säkra att adoptivbarnen kommer till föräldrar som är väl förberedda. Under andra perioden handlar utbildningen mer om att säkerställa att adoptivföräldrarna verkligen vill bli föräldrar. Utbildningen kom under andra perioden att bli ett krav för att få adoptera.

En annan åtgärd som föreslås under andra perioden för att säkerställa barnets rättssäkerhet är att införa en informationsplikt där föräldrar har skyldighet att informera barnet om sitt ursprung. Under första perioden nämns inte att barnet skulle få ta del om sitt ursprung, vilket delvis antas bero på att vuxna adopterade i allt högre grad har gjort anspråk på att deras verklighetsversion ska gälla. Det kan också bero på en önskan om att likställa föräldraskapet med det biologiska föräldraskapet. Informationsplikten blir ett sätt att garantera att barnets rätt stärks:

För att ytterligare understryka barnets rätt att få kännedom om sitt ursprung och för att stödja föräldrarna i denna fråga föreslog att det i 4 kap. föräldraskapet skulle införas en bestämmelse som ålägger adoptivföräldrarna en informationsplikt. Även om upplysningsskyldigheten inte var sanktionerad ansågs en sådan lagregel kunna ha en pedagogisk effekt. (SOU 2009:199)

Informationsplikten ser som en viktig åtgärd att öka barnets rätt och trygghet efter en adoption. En öppenhet istället för en tystnad i frågor om barnets ursprung ansågs som viktig för barnets identitetsbildning och för att skapa en tillit till sina föräldrar (SOU 2009:61). Även om internationell adoption sägs vara i barnets tjänst, uppstår fortfarande oklarheter kring hur adoptionen gått till, exempelvis genom berättelser i medier. I medierna kan över tid en mer kritisk adoptionsdiskurs urskiljas, där internationell adoption utsätts för kritisk granskning (Martinell Barfoed 2008:110-114). Konsekvenser och lösningar inom adoptionsverksamheten kan förstås som föränderliga och konstruerade utifrån historia, kultur och miljö. Under båda perioderna ges uttryck för hur problem ska förstås samt vilka kategorier som betraktas som avvikande och hur dessa ska hanteras (Loseke 2003, 43-45; Hacking 2000:174). Politiska statliga utredningar kan anvisa hur ett fenomen bör och kan förstås samt hur det kan förändras (Loseke 2003 *ibid.*). Under första perioden ansågs problemen för adoptivfamiljer ligga i att det saknades kontroll, riktlinjer och makt över hur processen skulle hanteras och hur adoptivföräldrarna skulle bedömas. Genom politiska åtgärder skulle samhället få bättre kontroll, exempelvis genom särskilda regelverk vid internationell adoption (Herman 2002:11). Under andra perioden låg fokus inte särskilt mycket på kontroll och makt utan istället på att utveckla strategier för familjerna för att bättre kunna hantera sin nya tillvaro. Förslag om föräldrautbildning, stöd och hjälp i form av olika utbildningar och samtal samt förslag om en informationsplikt skulle stärka adoptivfamiljen och istället för att se adoptivfamiljen som annorlunda, skulle de integreras till att fungera i

samhället på bästa sätt. Samtidigt fick samhället insyn och kontroll i adoptivfamiljerna. Kunskap ses alltså som centralt i denna familjebildningsprocess.

5.3.2 Ökad kunskap och acceptans

Kunskapsutvecklingen har lyfts fram som en viktig strategi inom adoptionsverksamheten. Mer forskning och utveckling av metoder och strategier framhålls som viktiga för att kunna förbättra och säkerställa adoptionsprocessen både före och efter för berörda parter. I materialet från första perioden efterfrågas en ökad kunskap om vilka problem och konsekvenser en adoption kan innebära och för dem som adopterar. Denna kunskap gör att samhället både får kontroll över adoptionsverksamheten och adoptivföräldrarna. Under den andra perioden ligger fokus också på att öka kunskaperna om adoption men också på att utveckla nya metoder och effektivare behandlingar med målgruppen. Här ser vi att kunskaper om ett socialt fenomen kan gå från att anses vara fast och uppenbart till att bli ett förändrat och abstrakt objekt (Gubrium & Holstein 1990:7; Hacking 2000:48).

Nya metoder och strategier handlar här exempelvis om hur samhället ska kunna förhindra konsekvensen att exempelvis ersättning för adoption sker av fel skäl. En strategi som utredarna tar upp är att adoptionsmyndigheten tillsammans med de auktoriserade sammanslutningarna bör utveckla en manual för vad som kan ingå i de faktiska kostnaderna för en adoption (SOU 2003:49 s. 147). I slutet av andra perioden diskuteras ytterligare sätt för att förhindra att ersättning mot barn sker av fel anledningar. I policydokumenten föreslås engångsbelopp som kan ges vid adoption för olika kostnader bör avskaffas, för att tydligt visa att adoption inte får ske mot ersättning (Prop. 2017/18:121 s. 94). Forskning och kunskap rörande internationell adoption har fått olika betydelser under båda perioderna. Det kan förklaras som att familjepolitiken anpassas till ständiga förändringar som sker i samhället och i familjers liv (jfr. Lundqvist 2007:236). Forskning och kunskap skulle under första perioden inriktas på att identifiera problem rörande adoptionsprocessen samt vad en utredning av dem eller den som vill adoptera bör innehålla. Något som förekommer under båda perioderna är att det anses vara viktigt att samhället kan möta de särskilda behov som uppstår vid en adoption och att det krävs ökad kunskap hos dem som möter adoptivfamiljer (jfr. Miall 1996:310). Under andra perioden handlar det inte bara om ökad kunskap utan också att det är viktigt att prioritera forskning och kunskapsutveckling efter en adoption. Att följa upp hur internationella adoptioner påverkar adopterade och deras familjer:

Staten accepterar och legitimerar internationella adoptioner. Staten har då också ett ansvar för att följa upp hur internationella adoptioner påverkar de adopterade och deras familjer. Senare års forskningsresultat och de adopterades egna berättelser om hur det är att leva med adoptionen ger anledning till eftertanke. Kontinuerlig uppföljning och utvärdering av adoptionsverksamheten borde vara en självklarhet. (SOU 2003:49 s. 284)

Ett resultat av detta är att personer som arbetar med adoptivfamiljer hamnar mer i fokus som mottagare av förebyggande och ökade kunskapsinsatser. Under den andra perioden påpekas att det är viktigt med ökad kunskap och insyn i de problem som kan förekomma vid en adoption, men att inte glömma att göra uppföljningar och utvärderingar av adoptivfamiljer för att förbättra forskningen och kunskaper inom adoptionsområdet. Att utveckla nya metoder och utvärdera adoptivfamiljen är kunskap som behöver utvecklas. Här ses en förändring från kunskap om strukturer och konsekvenser till kunskap om behandling och lösningar på individnivå (jfr. Lundqvist 2007:260). I slutet av andra perioden bedömdes också att lagstiftningen behöver moderniseras och utformas för att kunna hantera de olika familjeformer som har tillkommit:

Svensk lagstiftning bör anpassas i takt med samhällsutvecklingen. Sverige bör vara en förebild och införa lagstiftning som ger uttryck för en icke-diskriminerande och modern syn på familjeliv. (Prop. 2017/18:121 s. 32-33)

I exemplet framställs Sverige som ett ideal och att lagstiftningen inte bara ska värna den egna adoptionsverksamheten, utan också "exporteras" till andra länder som mellan raderna framställs som mindre utvecklade vad gäller syn på familj och könsfrågor. Samhället och synen på barn och deras rättigheter har förändrats mycket sedan adoption infördes och utredarna beskriver lagstiftningen och den kunskap om adoptivfamiljen som "ålderdomlig, snårig och alltför formell" (Prop. 2017/18:121 s. 27). Idag påpekas att modern lagstiftning inte behöver ha krav på äktenskap för att kunna tillgodose barnets behov av en trygg och stabil uppväxt.

Under båda perioderna får kunskap en viktig betydelse för att lösa de eventuella problem som uppstår vid en adoption och för att göra det till en så säker process som möjligt för alla berörda. Men vilken kunskap som anses som viktig konstrueras på olika sätt. Det finns en skillnad under båda perioderna om vilken kunskap som bedöms vara värdefull och vilka aktörer som anses vara i behov av ökade kunskapsinsatser. Under den första perioden konstrueras kunskap utifrån ett kontroll och maktperspektiv. Kunskapen politiseras och makt och kontroll förs fram som den kunskap som det behövs mer av. Under den andra perioden konstrueras istället kunskap som forskning, om metoder, manualer och utvärderingar, allt för att skapa ett effektivt och förebyggande arbete. Här byggs inte kunskapen upp utifrån generella bedömningar utan istället ska kunskap skapas utifrån adoptivfamiljers egna berättelser. Denna förändring kan förstås i att adoptivfamiljen konstrueras på olika sätt under de båda perioderna, vilket i sin tur får konsekvenser för vilken kunskap som anses vara värdefull. Detta ger en förändrad förståelse där adoption bör bygga på individuella bedömningar gällande adoptivföräldrarna istället för mer generella begränsningar, som att endast makar får adoptera. Det leder till att ett tydligare fokus och ansvar läggs på bestämda yrkesprofessioner, exempelvis socionomer, som blir mottagare av kunskap och kommer att göra mer individuella bedömningar av adoptivföräldrar.

6. Slutdiskussion

Jag har i denna studie analyserat hur adoptivfamiljen konstrueras under två tidsperioder. De frågor jag har haft i avsikt att undersöka är hur adoptivfamiljen beskrivs, vilka ideal som framträder och vilka konsekvenser beskrivs för adoptivfamiljen i texterna.

Analysen av det empiriska materialet visar en föränderlighet i hur adoptivfamiljen med betoning på föräldraskap konstrueras och förstås. Förståelsen av hur adoptivfamiljen beskrivs och konstrueras får olika betydelser under de båda tidsperioderna. Från början konstrueras adoption som en god gärning, där föräldralösa barn möter barnlösa vuxna. Internationella adoptioner ökar i samband med ett förstärkt intresse att hjälpa andra familjer som befinner sig i nöd. Större krav ställs på adoptivföräldrarnas lämplighet och betydelsen av ålder blir en viktig faktor som påverkar konstruktionen av eller synen på vad som är ett lämpligt föräldraskap. I syfte att likna en biologisk familj blir naturlighet och likhet något eftersträvansvärt. Föräldrarna bör därför inte vara för gamla eftersom stor åldersskillnad betraktas som något onaturligt eller onormalt. Bilden av adoptivfamiljen får en annan innebörd under den andra tidsperioden då internationella adoptioner minskar bland annat genom att adoption konstrueras som ett andrahandsval och som en kortsiktig lösning. Både välståndet och tekniken i utvecklingsländerna ökar och resulterar i att det tillkommer nya sätt att få barn. Adoption ses inte längre som en god gärning och en långsiktig lösning och ett barnperspektiv blir allt viktigare. En förändring kan noteras från att till en början lägga stor vikt vid adoptivföräldrarnas lämplighet till att under andra perioden fokusera mer på barnet. Förskjutningen handlar om att till en början sågs adoptivföräldrarnas lämplighet och barnen som problematiska till att senare röra att barn inte får ses som offer och att adoptivföräldrarnas intressen inte får komma i första hand. Naturlighet och likhet betraktas inte längre som det önskvärda utan istället blir det eftersträvansvärt med onaturlighet och skillnader där adoptivföräldraskap och biologiska föräldraskap särskiljs. Adoptivfamiljen betraktas som en sär-skild kategori och en familj med särskilda behov (jfr. Martinell Barfoed 2008:91). Ålder har också fått en annan innebörd över tid där adoptivföräldrarna tidigare skulle ha uppnått en så hög ålder att de inte skulle kunna få barn på naturligt sätt för att tillhöra en stabil familj, till att hög ålder konstrueras som något farligt eller negativt och förknippas med sjukdom och avvikelse. Här ser vi att familjen och relationerna ses som

reformobjekt och är föränderliga. Hur en familj ska se ut och vara har en betydande roll för hur adoptivföräldraskapet kommer att värderas i en given tid (Lundqvist 2007:260).

Olika familjeideal har också förändrats och påverkat familjekonstellationerna. Under första perioden var tvåsamhetsnormen och enförsörjaridealet dominerande samlevnadsformer där en god familj förknippas med den traditionella familjen bestående av en gift man och en kvinna (Bäck-Wiklund & Bergsten 1997:13-14). Familjen som en samlande enhet blev under slutet av första perioden försvagad när ett jämställdshetsidealet framträder.

Jämställdshetsidealet handlar om att lönearbete och familjearbete utförs av både mannen och kvinnan, tvåförsörjaridealet blir den dominerande samlevnadsformen. Under andra perioden utmanas också kärnfamiljsidealet när homosexuella får prövas som adoptivföräldrar. Tidigare fick inte homosexuella par prövas som adoptivföräldrar och civilstånd blir en viktig kategori inom adoptionspolitiken. Huruvida en adoptivförälder är lämplig är beroende om den lever i ett äktenskap eller inte. Adoptivbarnens sårbara situation används som argument för att inte tillåta homosexuella par få adoptera eftersom adoptivbarnen i en högre grad skulle skilja sig från andra. Att ha en adoptivförälder som är homosexuell skulle enligt denna logik vara en psykisk påfrestning som kan skada barnets psykiska mående. Familjeidealen och attityderna förändras under andra tidsperioden genom att homosexuella tillåts prövas som adoptivföräldrar. Kategorier som kön, civilstånd och sexuell läggning blir mindre betydelsefulla för hur ett stabilt föräldraskap definieras. När nya familjeformer utmanar "äktenskapsidealet" kan inte enbart äktenskapet användas som kontrollform längre.

Vem som kan bli en lämplig adoptivförälder är således något som skapas utifrån attityder, värderingar och kultur. Andra länder visar sig ha en svagare acceptans för nya familjekonstellationer och ensamstående, samboförhållanden och homosexuella tillåts fortfarande inte i vissa länder att prövas som adoptivföräldrar. Under slutet av andra perioden diskuteras huruvida sambor också ska få möjlighet att prövas som adoptivföräldrar, vilket idag fortfarande inte är möjligt. Frågan är här om föräldrarnas intressen för att inte vilja gifta sig men ändå adoptera, ska väga över barnets intresse av att få en så stabil familj som möjligt. Att vara sambo i en vanlig biologisk familj konstrueras idag inte som något onormalt eller främmande men om du är adoptivförälder får konstruktionen en annan innebörd. Det här visar också att adoptivföräldraskap och ett biologiskt föräldraskap fortfarande särskiljer sig under de båda perioderna. Både utifrån samhälleligt delade föreställningar och lagstiftning anses ett äktenskapsförhållande vara den säkra familjebildningen för barnet. Homosexuella

par som adoptivföräldrar var tidigare en oacceptabel familjeform som sedan har accepterats i samhället. Kanske kommer samboskap i framtiden också att utvecklas som en accepterad familjeform vid adoption, liksom den biologiskt grundande familjen.

Vilka konsekvenser som beskrivs för adoptivfamiljen i texterna går också att utskilja i båda perioderna. Under den första perioden rör beskrivningarna mer om strukturella konsekvenser om adoption och adoptivföräldraskap till att under andra perioden påtalas om konsekvenser som förknippas med enskilda aktörer, till exempel utvecklingen av ett barnperspektiv, föräldrautbildning och ett effektivare arbete. Dessa förändringar förstås utifrån att sociala problem konstrueras och är både föränderliga och påverkas av en historisk kontext (Loseke 2003:26 ff.). Adoptivfamiljen konstrueras från början som ett kontrakt mellan familjen och de biologiska föräldrarna till att bli mer kontrollerat och styrt av staten (Herman 2002:11). Större krav ställs på adoptivföräldrarna och adoptivfamiljen framställs som ett stort åtagande som kräver kompetenta föräldrar. Under andra perioden skulle också adoptivföräldrarna kontrolleras så att de uppnår kraven med hjälp av bedömningar men det blir viktigare att utgå från individuella avvägningar istället för bedömningar som byggs upp utifrån generella faktorer. Det som kan problematiseras här är att bedömningarna än idag inte alltid byggs upp utifrån individuella förutsättningar utan utifrån generella faktorer. Även om det idag är mer jämställt mellan könen och sexualitet är mer accepterat i och med att homosexuella par får prövas som adoptivföräldrar, finns det fortfarande begränsningar. Det har och göra med att diskussioner fortfarande förs om sambor ska få adoptera samt hur gammal någon ska vara för att få adoptera, vilket resulterar i att kraven på lämplighet fortfarande kan förstås utifrån att de byggs upp av generella och bestämda kategorier.

Ytterligare en följd som har beskrivits i texterna är att lagstiftningen behöver moderniseras, utvecklas och bli mer flexibel för att kunna göra individuella bedömningar, stärka barnrättsperspektivet och skapa bättre förutsättningar till ett effektivare arbete som uppfyller högsta rättssäkerhet för alla berörda parter. Studien visar hur föräldraskap regleras utifrån rådande värderingar i samhället. I takt med att familjebegreppet blir mer inkluderande förändras kraven på adoptivföräldrar. Trots att två nära tidsperioder har studerats visar resultatet att det finns ganska stora skillnader som visar hur snabbt ideal kan förändras. Skillnader i exempelvis synen på en biologisk kärnfamilj, synen på kön och på olika föräldraskap som homosexuella par och samboende par. Det som hade varit intressant att vidare studera är hur föräldraskap och familj värderas idag efter att barnkonventionen har

blivit till svensk lag 1 januari 2020 (Regeringskansliet 2020). Hur förändras synen på adoptivfamiljen genom denna lagstiftning? Frågor som om adoption verkligen är till det bästa för det enskilda barnet eller om adoption enbart tar hänsyn till vuxnas önskemål är fortfarande centrala frågor på området.

7. Källförteckning

Andersson, Gunvor & Swärd, Hans (2008) Etiska reflektioner, I Meeuwisse, A, Swärd, H, Eliasson-Lapplainen, R & Jacobsson, K (red) *Forskningsmetodik för socialvetare*, Natur & Kultur

Andersson, Malinda (2010) *Blodets och rötternas logik: Internationell adoption i välfärdens diskursiva praktik*, Uppsala: Uppsalas universitet

Bartholet, Elizabeth (2007) International adoption: The child's story. *Georgia State University Law Review*, Vol 24 (2): 333-380

Baumann, Carole (1999) Adoptive fathers and Birthfathers: A study of attitudes, *Child & Adolescent Social Work Journal*, Vol 16 (5): 373-391

Berger, Peter & Luckmann, Thomas (2003) *Kunskapssociologi - hur individen uppfattar och formar sin sociala verklighet*, (S. Olsson, övers. 2. uppl.), Falun: Whalström & Widstrand

Bergström, Göran & Boréus, Kristina (2005) "Diskursanalys" I Bergström, G & Boréus, K (red) *Textens mening och makt*, Lund: Studentlitteratur

Bryman, Alan (2011) *Samhällsvetenskapliga metoder*, Stockholm: Liber AB

Burr, Vivien (2003) *Social constructionism*, East Sussex: Routledge

Bäck-Wiklund, Margareta & Bergsten, Birgitta (1997) *Det moderna föräldraskapet: En studie av familj och kön i förändring*, Stockholm: Natur och Kultur

Cheney, Kristen, E (2014) Preventing exploitation, promoting equity: findings from the International Forum on Intercountry Adoption and Global Surrogacy 2014, *Adoption & Fostering*, Mar2016 Vol 40 (1): 6-19

- Eliasson Lappalainen, Rosmari & Jacobsson, Katarina & Meeuwisse, Anna & Swärd, Hans (2008) Socialvetenskapliga forskningstraditioner- En introduktion, I Meeuwisse, A, Swärd, H, Eliasson-Lapplainen, R & Jacobsson, K (red) *Forskningsmetodik för socialvetare*, Natur & Kultur
- Erlandsson, Sara (2014) "Gammal" eller "funktionshindrad"? Välfärdspolitiska gränsdragning och konstruktioner av grupper, *Socialvetenskaplig tidskrift* 2014: nr 3-4
- Fejes, Anders & Thornberg, Robert (2015) Kvalitativ forskning och kvalitativ analys, I Fejes, A & Thornberg, R (red) *Handbok i kvalitativ analys* 2 uppl, Stockholm: Liber
- Fronek, Patricia & Crawshaw, Marilyn (2015) The 'New Family' as an Emerging Norm: A Commentary on the Position of Social Work in Assisted Reproduction. *British Journal of Social Work*, Vol 45: 737–746
- Gubrium, Jaber F & Holstein, James A (1990) *What is family?* Mayfield publishing company, California
- Göransson, Kristina (2019) *Etnografi: Sjösätt, navigera och ro i land ditt projekt*, Lund: Studentlitteratur
- Herman, Ellen (2002) Child Adoption in a Therapeutic Culture, *Society*. jan/feb: 11-18
- Howell, Signe (2001) "En vanlig familie": Utenlandsadopsjon i Norge, en stadig voksende fenomen. I Howell, S & Melhuus, M (red) *Blod – tykkere enn vann?* Bergen: Fagbokforlaget
- Hübinette, Tobias (2005) *Comforting an Orphaned Nation*, Stockholm: Department of Oriental Languages
- Hübinette, Tobias & Tigervall, Carina (2008) "Erfarenheter av rasifiering hos adopterade och adoptivföräldrar, Om betydelsen av ett icke-vitt utseende i den svenska vardagen", *Socialvetenskaplig tidskrift*, Vol 15(3-4): 220-238
- Johansson, Anna & Öberg Peter (2008) Biografi och livsberättelseforskning. I Meeuwisse, A, Swärd, H, Eliasson-Lapplainen, R & Jacobsson, K (red) *Forskningsmetodik för socialvetare*. Natur & Kultur

- Jonsson Malm, Carolina (2011) *Att plantera ett barn : internationella adoptioner och assisterad befruktning i svensk reproduktionspolitik*, Lunds universitet: Media-tryck
- Jönson, Håkan (2010) *Sociala problem som perspektiv*, Malmö: Liber
- Lindblad, Frank (2004) *Adoption*, Lund: Studentlitteratur
- Lindgren, Cecilia (2006) *En riktig familj. Adoption, föräldraskap och barnets bästa 1917-1975*, Stockholm: Carlsson Bokförlag
- Lindgren, Cecilia (2010) *Internationell adoption i sverige: politik och praktik från sextiotial till nittiotial*, Myndigheten för internationella adoptionsfrågor, Västerås: Edita
- Lindgren, Cecilia (2015) Ideals of parenting and childhood in the contact zone of intercountry adoption: Assessment of second-time adoption applicants in Sweden, *Childhood*, Vol 22(4): 474-489, Linköpings Universitet
- Loseke, Donileen R (2003) *Thinking about social problems*, New Brunswick: Transaction Publishers
- Lundqvist, Åsa (2007) *Familjen i den svenska modellen*, Umeå: Boréa Bokförlag
- Martinell Barfoed, Elizabeth (2008) *Berättelser om adoption*, Lund: Lunds universitet
- Masson, Judith (2001) Intercountry adoption: A global problem or a global solution, *Journal of International Affairs*, Vol 55(1): 141-166
- May, Tim (2011) *Samhällsvetenskaplig forskning*, Lund: Studentlitteratur
- McNamee, Sheila (2018) Far from “anything goes”: Ethics as communally constructed, *Journal of Constructivist Psychology*, Vol 31 (4): 361-368
- Miall, Charlene (1996) The Social Construction of Adoption, Clinical and Community Perspectives, *Family Relations*, Vol 45 (3): 309-317
- Myndigheten för familjerätt och föräldraskap (MFOF): <https://www.mfof.se> [Hämtad 2020-10-16]

Prop. 2001/02:123 *Partnerskap och adoption*, Justitiedepartementet

Prop. 2017/18:121 *Modernare adoptionsregler*, Justitiedepartementet

Regeringskansliet (2015) Lagstiftningsprocessen

<https://www.regeringen.se/sa-styrs-sverige/lagstiftningsprocessen/> [Hämtad 2020-09-30]

Regeringskansliet (2020) Barnkonventionen som svensk lag

<https://www.regeringen.se/regeringens-politik/barnkonventionen-som-svensk-lag/> [Hämtad 2020-12-22]

Rennstam, Jens & Wästerfors, David (2015) *Från stoff till studie, Om analysarbete i kvalitativ forskning*, Lund: Studentlitteratur

Riksdagen (2020) Dokumenttyper i riksdagen <https://www.riksdagen.se/sv/sa-funkar-riksdagen/arbetet-i-riksdagen/dokumenttyper-i-riksdagen/#4d719c6f7039c54814d6d56641703fbd> [Hämtad 2020-09-30 30]

Rotabi, Karen Smith & Bromfield, Nicole Footen (2012) The decline in intercountry adoptions and new practices of global surrogacy: Global exploitation and human rights concerns, *Affilia: Journal of Women & Social Work*, Vol 27 (2): 129-141

Silverman, David (2017) *Doing Qualitative Research*, London: Sage Publications Ltd

Simmonds, John (2000) The Adoption Narrative, Stories that we tell and those that we can't, I Treacher, A & Katz, I (red) *The dynamics of adoption, social and personal perspective*, Jessica Kingsley publishers, London and Philadelphia

SOU (1967:57) *Adoption av utländska barn*

SOU (1994:137) *Internationella adoptionsfrågor*, 1993 års Haagkonvention m.m

SOU (2003:49) *Adoption – till vilket pris?*

SOU (2009:61) *Modernare adoptionsregler*, Betänkande av 2008 års adoptionsutredning

Vetenskapsrådet (2017) God forskningssed

https://www.vr.se/download/18.2412c5311624176023d25b05/1555332112063/God-forskningssed_VR_2017.pdf [Hämtad 2020-12-10]

Wallace, Sara R (2003) International Adoption: The Most Logical Solution to the Disparity between the Numbers of Orphaned and Abandoned Children in Some Countries and Families and Individuals Wishing to Adopt in Others, *Arizona Journal of International and Comparative Law*, Vol 20 (3): 689-724

Wegar, Katarina (1997) In Search of Bad Mothers: Social Constructions of Birth and Adoptive Motherhood, *Women's Studies International Forum*, Vol 20 (1): 7-86

Wegar, Katarina (2000) Adoption, Family Ideology, and Social Stigma; Bias in Community Attitudes, Adoption Research, and Practice, *Family Relations*, Vol 49 (4): 363-370